

Implementacija pučkih običaja u kulturno-turističkoj ponudi Istre

Batel, Paulo

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:522569>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „dr. Mijo Mirković“
Interdisciplinarni studij Kulture i turizma

PAULO BATEL

**IMPLEMENTACIJA PUČKIH OBIČAJA U
KULTURNO-TURISTIČKU PONUDU ISTRE**

Diplomski rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „dr. Mijo Mirković“
Interdisciplinarni studij Kulture i turizma

PAULO BATEL

**IMPLEMENTACIJA PUČKIH OBIČAJA U
KULTURNO-TURISTIČKU PONUDU ISTRE**

Diplomski rad

Matični br.: 12-KT-D

Predmet : Nematerijalna kulturna baština

Mentor : prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, ožujak 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Paulo Batel, kandidat za magistra kulture i turizma, ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, te da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekoga necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 6. ožujka 2016.

Student: Paulo Batel

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, PAULO BATEL, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „Implementacija pučkih običaja u kulturno-turističku ponudu Istre“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst, trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljajući na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 6. ožujka 2016.

Student: Paulo Batel

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Kulturna baština i kulturni turizam.....	3
2.1. Kulturna baština.....	3
2.1.1. Materijalna i nematerijalna kulturna baština	4
2.2. Kulturni turizam	6
3. Pučki običaji u Istri.....	9
3.1. Godišnji običaji	9
3. 1. 1. Božićni običaji.....	9
3. 1. 2. Uskrsni običaji.....	14
3.2. Životni običaji	19
3.3. Običaji uz rad	27
4. Implementacija pučkih običaja u kulturno-turističku ponudu Istre.....	33
4.1. Primjer Istre kao destinacije za vjenčanja	37
5. Zaključak	41
Literatura	43
Popis slika, shema i fotografija	46

1. Uvod

Istru su kroz povijest obilježili kompleksni utjecaji kultura susjednih naroda, ali i brojnost događanja unutar samoga poluotoka. Kako se ljudska zajednica razvijala tijekom povijesti, tako su se s koljena na koljeno prenosili običaji vezani uz svakodnevni život, godišnja događanja, ali i osnovne djelatnosti koje su autohtonom stanovništvu omogućile opstanak, preživljavanje i postupni napredak. Tradicijski običaji prenošeni iz generacije u generaciju postupno postaju uzorak ponašanja, življenja i djelovanja, ali i sastavni dio kulturnoga identiteta pojedine lokalne ili šire zajednice. Kultura shvaćena kao sveukupnost materijalnih i nematerijalnih dobara nekoga naroda, koja svjedoči o njegovoj povijesti i tradiciji, u novije doba postaje bitna odrednica popularnosti pojedine destinacije na sve širem turističkom tržištu. Budući da su istarski pučki običaji, iako neki s vremenom potpuno iščeznuli, svjedok bogate istarske prošlosti, načina života stanovnika poluotoka, kao i njihova karaktera i obrazaca ponašanja, vrijedan su potencijal koji je moguće iskoristiti u svrhu bogaćenja kulturno-turističke ponude, ali i sprječavanja njihova zaborava, točnije, osvješćivanja i vraćanja vrijedne prošlosti u suvremenu sadašnjost.

S ciljem ukazivanja na važnost njegovanja tradicijske baštine i izvornih obilježja Istre te njihova prezentiranja drugim narodima i kulturama, predmet su ovoga rada pučki običaji u Istri i njihova implementacija u kulturno-turističku ponudu. Budući da su istraživanja turizma u Hrvatskoj povezanoga s kulturnim dobrima pokazala nedovoljnu zastupljenost i razvijenost ulaganja u implementaciju nematerijalne baštine u kulturno-turističku ponudu destinacije, a i površno znanje stanovništva o baštini vlastitoga okruženja, ovim se radom nastoji potaknuti svijest o mogućnostima korištenja kulturnih potencijala Istre s ciljem razvoja turističke djelatnosti kojoj se pridaje sve veća važnost u gospodarskom razvoju regije, ali i zemlje u cijelosti.

Rad se sastoji od tri osnovna poglavlja podijeljena na nekoliko sadržajno povezanih potpoglavlja. Nakon uvodnih razmatranja i isticanja motivacije za odabir predmeta diplomskoga rada, slijedi poglavlje *Kulturna baština i kulturni turizam*. U ovom su dijelu objašnjeni pojmovi kulture, materijalne i nematerijalne kulturne baštine, kao i kulturnoga turizma, sve popularnije turističke grane koja posljednjih desetljeća počinje zauzimati ravnopravno mjesto na turističkom tržištu, uz općepopularni odmorišni turizam povezan s konceptom „sunce i more“ te zabavom. Definiranje kulturnoga turizma i potreba njegovanja ne samo materijalne, nego i nematerijalne baštine poveznica je s drugim poglavljem *Pučki*

običaji u Istri. Ovaj se dio rada odnosi na prikaz pučkih običaja u Istri njihovom podjelom na godišnje i živote običaje te običaje vezane uz rad. Za navođenje su i kratak opis pučkih običaja korišteni dostupni relevantni izvori u vidu knjiga, članaka iz znanstvenih časopisa i internetskih izvora, ali i autorski završni rad na temu *Pučki običaji u Istri* u kojemu je dan detaljan i sustavan prikaz tradicijskih običaja i njihovih posebnosti. Posljednje poglavlje *Implementacija pučkih običaja u kulturno-turističku ponudu Istre* obuhvaća povezanost tradicije i pučkih običaja i turizma u svrhu promocije Istre kao turističke destinacije i obogaćivanje turističke ponude. U ovom je dijelu naglasak na potrebi dodatnog ulaganja u razvoj kulturnoga turizma i iskorištavanja postojećih potencijala s ciljem podizanja stupnja atraktivnosti destinacije, ali i spašavanja prošlosti i tradicije od zaborava. Kao pozitivan je primjer implementacije pučkih običaja, točnije, dijela nematerijalne istarske baštine, iznesen primjer Istre kao sve popularnije destinacije za vjenčanja što jednako tako pozitivno utječe i na turističku promociju i povećanje turističke aktivnosti tijekom cijele godine, ali i još nekoliko značajnijih kulturno-turističkih inicijativa i manifestacija. Rad završava zaključkom u kojemu su iznesena završna razmatranja, razmišljanja o temi i ostvarenost svrhe pisanja – ukazivanja na važnost njegovanja tradicije i korištenja njezinih potencijala radi prezentiranja istarskoga kulturnog identiteta i dodatnoj popularizaciji Istre kao atraktivne turističke destinacije.

2. Kulturna baština i kulturni turizam

Kulturni identitet svake zemlje čine materijalni i nematerijalni svjedoci prošlosti jednim imenom nazvani kulturna baština. Radi se o obilježjima pojedinoga naroda, njegova načina življenja, kao i o brojnim utjecajima koji su tijekom povijesti rezultirali formiranjem kulture specifične za pojedini narod. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske pod kulturnom baštinom podrazumijeva raznoliko i posebno bogatstvo čovječanstva, a njezina je zaštita jedan od važnih čimbenika prepoznavanja, definiranja i afirmacije upravo kulturnoga identiteta. S obzirom da se radi o posebnostima jedne nacije i dokazima njezina razvoja i napretka, kulturni se potencijali posljednjih nekoliko desetljeća počinju sve više koristiti u svrhu turističke promocije. U tom se smislu radi o novoj grani turizma – kulturnom turizmu. U sljedećem će dijelu biti definiran pojam kulturne baštine, njezinih oblika i specifičnosti te kulturnoga turizma, sve zastupljenijega u turističkoj ponudi zemalja širom svijeta.

2.1. Kulturna baština

Prije nego li se definira kulturna baština, potrebno je istaknuti što je to kultura kao širi pojam i koje sve aspekte ljudskoga življenja i djelovanja ona obuhvaća.

Prema Tomljenoviću pojam kulture obuhvaća što ljudi misle, njihove stavove, vrijednosti, uvjerenja i ideje te ono što ljudi rade, odnosno, njihov način života i djelovanja, građevine, uporabne predmete i kulturnu proizvodnju. Navedeno potvrđuje i Littrel ističući da kultura obuhvaća stavove, uvjerenja, ideje i vrijednosti, kulturom normirani način ponašanja te umjetnička djela, artefakte i kulturne proizvode. Richards nadodaje da kulturu čine i procesi (ideje i način života), kao i proizvodi tih procesa, dok Kilday ističe nekoliko aspekata s kojih je moguće definirati kulturu. Radi se o sljedećem: kultura uključuje sve naslijeđene ideje, vjerovanja, vrijednosti i znanja koja daju osnovu razvoju i djelovanju društvene zajednice, karakteristične ideje, interese i aktivnosti ljudi te umjetničke i društvene aktivnosti, izražaje i ukuse društva (Tomljenović, 2006; Littrel, 1997; Richards, 2001; Kilday, 2000, u: Razović, 2009). Iz navedenih je određenja kulture jasno vidljivo da ona objedinjuje i građevine, spomenike, muzeje i galerije, odnosno, materijalnu komponentu, ali i određene vrijednosti, vjerovanja, ponašanja, način života i simbole karakteristične za pojedini narod. S obzirom da se kultura odlikuje spoznajama, normama i vrijednostima koje zajednica osjeća kao svoj jedinstven način života i kojima se predstavlja drugoj zajednici s kojom dolazi u kontakt, Razović nadalje ističe da ona obuhvaća i predstavlja ponašanje članova zajednice te duhovne i materijalne proizvode koji su stvoreni njihovim djelovanjem. Radi se o procesu podložnom

promjenama u prilikama kada se različite grupe suočavaju. Prema navedenom se kultura promatra kao način života određenoga naroda ili društvene grupe te ima razlikovna svojstva i sustave značenja pa se može reći da kultura uključuje sve oblike društvene, umjetničke i intelektualne aktivnosti čovjeka (Razović, 2009). Jelinčić nadodaje da se kultura odnosi na skup vrijednosti, vjerovanja, ponašanja, simbola (tradicija, običaji, odijevanje i umjetnost) i oblika naučenoga ponašanja lokalne zajednice, a uključuje jedinstvena prirodna, povijesna i kulturna postignuća određenoga područja i ljudi koji na njemu žive, koja se pamte ili čuvaju kako bi ih sadašnje i buduće generacije mogle iskusiti (Mak prema Metelka, 1999, u: Jelinčić, 2008). Uzmu li se u obzir sva određenja kulture, jasno je vidljivo da se u prvi plan postavlja pitanje i značaj kulturne baštine.

Kulturna je baština opsežan pojam, zbog čega postoje određene teškoće prilikom njegova određivanja i definiranja. Pođe li se od definicije kulture kao ukupnosti tvorbi ili pojava u materijalnom i duhovnom životu svakoga naroda i čovječanstva u cjelini, kako navodi Šošić, pojam bi se kulturne baštine odnosio na dostignuća koja su ostavili pretci u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, uključujući narodnu umjetnost, u glazbi, kazalištu, filmu, znanosti i u drugim područjima koja zajedno čine ukupnost kulture. Šire shvaćanje kulturne baštine obuhvaća manifestacije ljudskoga života kao odraz određenoga pogleda na život dok bi, u užem smislu, kulturna baština bila ograničena na materijalne objekte i nematerijalne ideje povezane s njima (Šošić, 2014). Jasno je vidljivo da ne postoji jedna i jedinstvena definicija kulturne baštine, no raznovrsna određenja ipak imaju zajedničke poveznice: materijalni objekti i spomenici kao dokaz povijesnoga razvoja i formiranja određenoga identiteta, umjetničko stvaralaštvo i nematerijalna baština u smislu načina života, sustava vrijednosti i vjerovanja te običaja, jednom riječju, tradiciju. Vrijednost se kulturne baštine, prema Šošiću, ogleda u mogućnosti da suvremenomu čovjeku i društvu otkrije mnoge povijesne, starosne, umjetničke, ambijentalne i urbanističke vrijednosti, a uz navedene vrijednosti ima i znanstvenu, odgojno-obrazovnu, kulturnu, kulturnu te gospodarsku vrijednost. (Šošić, 2014). Kulturna se baština, shvaćena u užem smislu, može dakle podijeliti na materijalnu i nematerijalnu.

2.1.1. Materijalna i nematerijalna kulturna baština

Materijalna kulturna baština uključuje kulturne lokalitete (muzeje, galerije, građevine), spomenike, artefakte i druge vidljive oblike kulture jednoga naroda. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske materijalnu kulturnu baštinu dijeli na pokretna i nepokretna kulturna

dobra od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkoga i znanstvenoga značenja. Često se u definiranju kulture prevelika pozornost pridaje upravo tim „vidljivim“ kulturnim vrijednostima, a zanemaruje se ona duhovna, nematerijalna komponenta koja, prema nekim razmatranjima, ima čak i nešto veću vrijednost u pitanju autentičnosti i specifičnosti pojedinačnoga kulturnog identiteta. Kao primjer navedenom ističe se definicija kulturne baštine u prvotnoj Konvenciji za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. Prema Konvenciji se kulturna baština odnosi na spomenike, skupine građevina i lokaliteta koji imaju povijesnu, estetsku, arheološku, znanstvenu, etnološku i antropološku vrijednost. Iz definicije je jasno da prema Konvenciji kulturna baština ima tri glavne komponente: spomenike, skupine građevina i lokalitete. Jelinčić dodaje da je ograničenje ove definicije vidljivo upravo u isticanju isključivo materijalne dimenzije kulturne baštine i zanemarivanju duhovnoga, odnosno, nematerijalnoga aspekta pojedine kulture. Autorica nadodaje da je iz tog razloga UNESCO u postojeću definiciju kulturne baštine uveo i pojam nematerijalne baštine koja u prvome redu označava praksu, prezentaciju i ekspresiju, kao i pridružena znanja i neophodne vještine koje zajednice, skupine i u pojedinim slučajevima pojedinci prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine. Ona se ponekada naziva živućom kulturnom baštinom, a uključuje sljedeće (Jelinčić, 2008):

Shema 1. Sastavnice nematerijalne kulturne baštine

Izvor: izradio autor, prema Jelinčić, D. A.: *Abeceda kulturnog turizma*, Meandar, Zagreb, 2008.

Razloge promjenama u definiranju kulturne baštine i stavljanja naglaska i na njezinu nematerijalnu dimenziju Hasenay, Krtalić i Šimunić vide u posljedici usmjeravanja pozornosti na samo ljudsko društvo, njegove tradicije i izričaje, kao i na informacijske, društvene i filozofske sustave na kojima se stvaralaštvo temelji, ističući pritom otvoreni koncept baštine koji reflektira ne samo prošlu, već i sadašnju živuću kulturu (Hasenay, Krtalić i Šimunić,

2011). Način života ljudske zajednice pojedinoga lokaliteta, regije ili šire cjeline karakteriziraju nematerijalni oblici baštine koji se prenose iz generacije u generaciju, a među njima su vjerovanja, vrijednosti i sustav simbola te pučki običaji. Kulturni identitet obilježen tradicijskim specifičnostima počinje se sve više koristiti u svrhu turizma, prezentiranja nacionalne kulturne baštine i poticanja međukulturalnoga dijaloga. Radi se o sve zastupljenijem obliku turizma koji, zbog uske veze s kulturom, dobiva naziv kulturni.

2.2. Kulturni turizam

Suvremena se turistička strujanja i prohtjevi turista ne odnose više primarno i isključivo na dominantni masovni turizam i njemu pripadajući koncept „sunce i more“ te relaksacije i odmora, već se sve veća pozornost pridaje i upoznavanju novih kultura i kulturnih obilježja destinacije koja se posjećuje. Jelinčić ističe da dolazi do bitnih promjena jer se turistička putovanja skraćuju, putuje se češće, a interes turista više nije na atraktivnosti destinacije, već je u vezi s vlastitim interesima. Iskustvo, novost, aktivnost i edukacija osnovne su odlike tog novog tipa turista kojima je bitno doživjeti i uživjeti se, naučiti nešto novo, a pritom aktivno sudjelovati u lokalnim događanjima. U takvoj se okolini, prema autorici, rađa upravo kulturni turizam (Jelinčić, 2005). Demonja dodaje da je rast potražnje za kulturnim turizmom uvjetovan sociodemografskim promjenama i promjenama stila života, većim stupnjem obrazovanja, porastom broja starijih stanovnika koji imaju izražen interes za kulturu, manjim zanimanjem za odmor koji uključuje samo sunce i more, potragom za alternativnim aktivnostima te nedostatkom slobodnoga vremena koje se želi iskoristiti na kvalitetan način (Demonja, 2005). Razović kao sinonim za kulturni turizam ističe skupine turista koje pokreću motivi i potrebe da na svojem putovanju temeljitije upoznaju ljude, njihovu tradiciju i kulturu, spomeničku baštinu i druga mjesta od interesa. Autor nadodaje da kulturni turizam podrazumijeva široku paletu aktivnosti, od posjeta kulturno-povijesnim spomenicima, preko obilaska muzeja i galerija, nazočenju koncertima, sve do upoznavanja lokalne kulture i običaja (Razović, 2009). Radi se, dakle, o turizmu povezanom s kulturom i kulturnom baštinom koji se, prema Nuryantiju, odnosi na opisivanje prošlosti u sadašnjosti (Nuryanti, 1996, u: Jelinčić, 2008). Dadić dodaje da je zajedničko svim određenjima kulturnoga turizma to što sva na neki način inkorporiraju materijalne, odnosno, nematerijalne oblike kulture određene destinacije koji turistu nude atmosferu, iskustvo ili doživljaj odabrane destinacije. Autor kulturni turizam definira kao posjete osoba izvan mjesta njihova stalnoga boravka u cijelosti ili djelomično motivirane interesima za povijest, umjetnost, baštinu ili stil života lokaliteta, regije ili zemlje. Tom definicijom kultura obuhvaća materijalnu dimenziju,

ali i onu nematerijalnu koja uključuje običaje, tradiciju, obrt i vještine (Dadić, 2014). Vidljivo je da je u literaturi kulturni turizam definiran na razne načine, a uglavnom se odnosi na zabavno i edukativno iskustvo koje kombinira umjetnost s prirodnom i društvenom baštinom te poviješću, turistički izbor koji educira ljude o aspektima izvedbe, umjetnosti, arhitekture i povijesti koje se odnose na određenu destinaciju te putovanje usmjereno prema iskustvu umjetnosti, baštine i posebnih oblika destinacije (Jelinčić, 2008). Razović tomu dodaje da kulturni turizam neki nazivaju i turizmom baštine (*heritage tourism*) te turizmom kulturne baštine (*cultural heritage tourism*), no neovisno o nazivu, radi se o posjetiteljima koji su zainteresirani za upoznavanje onog što određeni grad, regiju ili državu čini različitim i zanimljivim, bez obzira radi li se o umjetnosti, kulturi, povijesti ili svemu zajedno (Razović, 2009). Iz navedenih je određenja jasno da se pojam kulturnog turizma usko vezuje uz kulturnu baštinu koja, u tom smislu, osim čimbenika kulturnoga identiteta, predstavlja i osnovni turistički resurs, a putovanja su turista motivirana stjecanjem novih znanja, spoznaja i iskustava u poveznici s kulturom destinacije drugačijom od njihove vlastite.

U poveznici s kulturnim turizmom postoji nekoliko osnovnih tipova turista i turističke motivacije. Motiviranost kulturom može biti primarna, sekundarna i tercijarna (Jelinčić, 2005):

1. *Primarna motivacija.* Kultura je osnovna motivacija za putovanje i u tom se slučaju radi o „pravom“ kulturnom turizmu. Ovaj tip turista prisustvuje izrazitim kulturnim događajima i posjećuje kulturne atrakcije, a izbor destinacije obično ovisi o njegovim specijaliziranim interesima. Ipak, turist interes može i mijenjati, ali mu motivacija uvijek ostaje u domeni kulture jer počiva na kulturnom znanju. On je pravi kulturni turist.
2. *Sekundarna motivacija.* Obuhvaća situaciju u kojoj turist putuje zbog nekoga drugog primarnog interesa, a na svom putovanju uključuje kulturni život. Takav turist ima namjeru posjetiti kulturno događanje, no to ga nije primarno potaknulo na putovanje. Turist putuje zbog odmora, posla, sporta ili kongresa istovremeno posjećujući izložbe, uživajući u nacionalnim gastronomskim specijalitetima ili učeći jezik destinacije.
3. *Tercijarna motivacija.* Radi se o situaciji u kojoj turist nema namjeru upoznavati kulturu destinacije, ali za vrijeme svoga boravka dolazi u kontakt s lokalnim stanovništvom tijekom kojega upoznaje njihov način života, odnosno kulturu.

Demonja dodaje da se turisti kulturnoga turizma dijele na turiste motivirane kulturom (5 – 10 % turista) koje privlače elitna kulturna događanja, turiste inspirirane kulturom (30 % turista) koji pokazuju površan interes za kulturu, ali su im dobro poznate kulturne atrakcije / događanja te turiste privučene kulturom (20 % turista) koji odluku o posjetu kulturnoj atrakciji ili događanju donose tijekom boravka u odredištu (Demonja, 2005). Iz posljednjega je vidljivo da je radi promocije turističke destinacije i praćenja suvremenih strujanja na turističkom tržištu, u smislu određenja turizma kao kulturnog, potrebno implementirati nematerijalnu kulturnu baštinu u kulturno-turističku ponudu. Time bi se zadovoljile kulturne potrebe i interesi turista kojima je cilj ne samo promotriti i posjetiti kulturne lokalitete, nego i bolje upoznati kulturu destinacije, način života, vrijednosti i običaje. Vrtiprah dodaje da se posjetom turističkoj destinaciji u njezinu prirodnom okruženju mogu vidjeti, osjetiti i u potpunosti spoznati regionalna i nacionalna prošla i sadašnja kulturna kreativnost, raskoš folkloru, izobilje kulturnoga i umjetničkoga bogatstva u muzejima, povijesnim gradovima i građevinama koje odiše spomeničkim i mitskim duhom. Originalnost, raznovrsnost i obilje takvih kulturnih resursa određuje razinu kvalitete turističkih atrakcija, što povećava vrijednost sveukupne turističke ponude svake destinacije i zemlje (Vrtiprah, 2006).

S obzirom da svojom definicijom kulturni turizam obuhvaća i nematerijalnu dimenziju kulturne baštine koja uključuje običaje, tradiciju, obrt i vještine (Dadić, 2014), kao dio su vrijedne nematerijalne kulturne baštine i pučki običaji prenošeni iz generacije u generaciju koji tako postaju obrazac ponašanja specifičan pojedinomu kraju. S obzirom da običaji predstavljaju dio življenja lokalnoga stanovništva turističke destinacije, vrijedan su potencijal koji je moguće iskoristiti u promociji regije ili zemlje. Da bi se ti kulturni resursi mogli iskoristiti, potrebno ih je poznavati i detaljnije proučiti te prilagoditi turističkoj djelatnosti. Panjek navodi da je upravo kulturno nasljeđe među najznačajnijim suvremenim čimbenicima identiteta i prepoznatljivosti nekoga mjesta ili pokrajine, a istovremeno predstavlja osnovu za kulturni i prirodni razvitak regije, pogotovo na temelju kulturnoga turizma. S obzirom da je turizam u posljednjem stoljeću postao značajna gospodarska grana u Istri gdje su se u stoljećima preplitali različiti kulturni i povijesni elementi oblikujući njezinu složenu, raznoliku i bogatu kulturnu baštinu, istarska kulturna baština predstavlja značajan potencijal za razvoj turizma (Panjek, 2007). U poveznici je s tim u sljedećemu dijelu rada iznesen sustavan prikaz najznačajnijih pučkih običaja u Istri, s njima pripadajućim specifičnostima.

3. Pučki običaji u Istri

Brojni prikazi istarske povijesti upućuju na raznovrsne utjecaje najrazličitijih kultura te specifičan položaj istarskoga poluotoka gdje su se prema tradiciji ispreplitali razni etnički elementi, posebice venetski i ilirski (Darovec, 1997). Istra je ime dobila po Histrima, prvim stanovnicima toga područja, no veliki su trag ostavili i Grci i Rimljani. Utjecaj različitih kultura rezultirao je multikulturalizmom, točnije, bogatim kulturnim nasljeđem. Pučki su, narodni ili tradicijski običaji bili također podložni kulturnim i drugim utjecajima, zbog čega su jedni u potpunosti nestali, mnogi su se izmijenili, a drugi su postali simbol regionalnoga identiteta. Istarske pučke običaje karakteriziraju mnogobrojne mjesne inačice, izmjene i pojednostavljanja (Koroman, Nikočević, 2008; Istrapedia), no moguće ih je podijeliti na godišnje i životne običaje te običaje vezane uz rad. Gavazzi je u svojoj knjizi *Godina dana hrvatskih narodnih običaja* dao detaljan pregled običaja na području cijele Hrvatske, ali je ono što se odnosi i na istarske pučke običaje, one godišnje, to da se svaki zbiva uvijek na određeni dan (blagdan ili svetački dan) ili tijekom više dana kalendarske godine. Običaji su vezani za točno određeni period u godini i narod ih svake godine ponavlja i ponovno proživljava (Gavazzi, 1991). Osim njih, postoje i običaji koji prate najznačajnije faze ljudskoga života, od rođenja do smrti te običaji vezani uz rad.

3.1. Godišnji običaji

Godišnji se običaji, što je vidljivo i iz samoga naziva, vezuju uz svetkovine koje se iz godine u godinu ponavljaju uvijek istim slijedom i u istom vremenskom periodu. Započinju božićnim ciklusom tijekom kojega je najznačajniji blagdanski dan Božić, zbog čega se ti običaji nazivaju božićnima. Nakon njih slijedi Nova godina s djecom čestitarima, a božićni ciklus završava blagdanom Sveta tri kralja i posjetima koledara, specifičnim koledarskim običajima. Božićni ciklus slijedi pokladni, četrdeset dana prije Uskrsa, zatim dolaze uskrsni običaji, Tijelovo i Spasovo. U godišnje se običaje ubrajaju i proljetni (Jurjevo, Majevica), a ljetni ciklus obilježavaju krijesovi (Ivanjski dan), običaji vezani uz sušno doba i zazivanje kiše te mjesečne svetkovine svetaca (Koroman, Nikočević, 2008; Istrapedia; Batel, 2011).

3. 1. 1. Božićni običaji

Božićni običaji dio su velike i razgranate grupe zimskih narodnih običaja koji počinju u studenome i redaju se do Poklada. Središnje mjesto zauzima božićni ciklus, no cjelina božićnih običaja počinje znatno prije Badnjaka i Božića, obuhvaćajući čitav Advent i

produžujući se do Sveta tri kralja (Gavazzi, 1991). Za početak božićnoga ciklusa uzima se dan sv. Lucije, 13. prosinca, a božićni su običaji vezani uz blagdan Kristova rođenja. Na blagdan se sv. Lucije tradicionalno sije pšenica, da bi ozelenjela do Božića, čime se prizivalo obilje i plodnost u nadolazećoj godini. Narasla se pšenica po tradiciji vezala crvenom vrpcom ili trobojnicom koja štiti od uroka, a stavljala se na stol, u kut sobe ili pod bor. Što je pšenica gušća i zelenija, prema pučkome će vjerovanju godina biti bogatija, rodnija i plodnija. U ovome je razdoblju glavni tradicijski blagdan Božić za koji pripreme počinju s Adventom (došašćem), ljudi odlaze na zornice, a tradicionalno se izrađuje adventski vijenac, tj. pale se četiri svijeće, svake nedjelje jedna, četiri tjedna prije Božića. Običaj je da se prije Badnjaka ili Vilije Božje čisti kuća i priprema kućanstvo za nadolazeće blagdane (Orlić, Istarska enciklopedija; Škabić, Portal Selo.hr).

Badnjak (*Badnji dan, Badnjica, Bonji dan*) dan je uoči Božića, a u katoličkome je kalendaru i dan Adama i Eve. Badnjak svoj naziv baštini od starocrkvenoslavenskoga glagola *бъдети* – „bdjeti“, ili od pridjeva *badar* i od toga izvedenoga glagola *razbadriti se* – „razbuditi se, biti budan“. To tumačenje afirmira i romanski naziv *vigilia* – bdijenje, „noćno stražarenje“. Naziv vilija, Vilija Božja zadržao i kod Hrvata u Istri (Dragić, 2010). Na dan se Vilije Božje posti, a navečer se blaguju posna jela: *pasutice ili fuži* sa slanim srdelama, bakalarom ili *verzotom, maneštra*, kruh i vino, *fritule* i *kroštule*.

Fotografija 1. Tradicionalni istarski fuži i krafe. Foto: privatni album

Slika 1. i 2. Tradicionalne istarske fritule i kroštule

Izvor: <http://narodni.net/tradicionalne-istarske-fritule/> (10. veljače 2016.)

<http://narodni.net/tradicionalne-istarske-kroštule/> (10. veljače 2016.)

Panj ili badnjak bi domaćin donosio na ognjišta te ga potom na Viliju Božju potpalio, a trebao je gorjeti do Sveta tri kralja. Badnjak se u Istri naziva i *čok*, primjerice u Krpanima kod Draguća, u Merletima na Gračaštini *cok*, u Selini baš *badnjak*, u Draguzetima i Kujićima *did*, a u selu Laginji na Žminjštini zvali su ga *štrcalj*. U Čabrunićima su ga također zvali *did* i kad bi ukućani na Viliju večerali, po običaju bi od svakoga jela po jedan zalogaj položili na taj panj na ognjišću i pritom govorili: *Neka did jide!* (Šišović, 2015). Tijekom večere bi domaćin posuo malo od svakoga jela i polio malo vina po coku, da bi iduća godina bila rodna i puna obilja. Gavazzi navodi da se radi o čašćenju badnjaka, kada na Badnjak svaki domaćin donese kući kladu i stavi je na vatru u sobi: *I tako se ostavlja klada, priložena k vatri na ognjištu da lagano tinja. Kad pak dođe k večeri, daju kladi od svakog variva ili juhe po punu žlicu, isto tako i komadić od svakoga drugog jela da jede i nagovaraju ga i on jede...* (Gavazzi, 1991, 136). Autor ističe da se ovaj običaj nije propuštao zbog vjerovanja o cjelogodišnjoj nesreći. Ispod stola na kojem se večeralo stavljalo bi se sijeno i slama, a ono se poslije blagovanja nosilo do stoke da je zaštiti od bolesti. Vrata su se štale dobro zatvarala radi zaštite od krađe slame, jer se vjerovalo da će stoka kojoj se ukrade slama biti mršava, a ona koja se najede sijena debela. Takvu krađu u Cerionu nazivaju *oglotki* (Mikac, 1997, u: Batel, 2011). Uz badnjak su se vezivala različita gatanja, a njegov bi se pepeo tijekom godine upotrebljavao u poljoprivrednim poslovima i vrtu. Domaćin bi, prije večere, u znak slavlja opalio na otvorenome pucanj iz puške ili pištolja, a domaćica bi tamjanom kadila kuću i stoku te zapalila dušicu za pokojnike koja je obvezatno gorjela i na Božić. Nakon večere slijedile bi različite igre kojima se kratilo vrijeme do odlaska na polnoćku. Prilikom odlaska

na polnoćku muškarci bi pucali iz pištolja, a ponegdje bi prije odlaska nahranili stoku (Orlić, Istarska enciklopedija; Batel, 2011). Iste se večeri kitilo i božićno drvce, u raznim dijelovima Istre to su znali biti ili jelka (*jelvica*), smreka ili pak običan bor, pin. U Vranji ispod Učke Božićno drvo nazivaju *krizman*, a po staroj tradiciji kitili su ga jabukama, narančama i bombonima. *Krizman* je ukrašavao kuću od Badnjaka pa do blagdana Sveta tri kralja (Šišović, 2015).

Za sam dan Božića bio je karakterističan bogati objed tijekom kojega se služilo što se bolje moglo. Tradicionalan je pučki običaj bilo i pjevanje božićnih pjesama. Stara božićna pjesma *U se vrime godišća* pjevala se širom Istre, u crkvama, obitelji, čak svake večeri u tjednu koji prethodi Božiću. Tekst se pjesme prilagođavao lokalnom narječju pa širom Istre postoje njegove različite varijante. U Kujićima pjevaju *U se vrime godišća mir se svitu naviješta / porođenje djetića od djevice Marije / od prečiste djevice i nebeske kraljice / anđelske cesarice svete djeve Marije*. Drugdje, gdje se pjevalo iz tiskanih pjesmarica i katekizama, uočljiv je jezično standardiziran tekst čiji je prvi stih obično *U sve vrijeme godišća*, negdje se umjesto *svitu naviješta* pjeva arhaično *svitu navišća*, a ima i manjih razlika u melodiji kojom se izvodi ova u Istri možda najomiljenija božićna pjesma. Uz božićne je pjesme vezan i istarski običaj čestitarskih ophodnji (Šišović, 2015). Ponegdje se u Istri u čestitanje odlazilo kroz cijelo vrijeme između Božića i Sveta tri kralja, ponegdje tek na Stipanje ili čak Novu godinu. Poželjno je bilo da prvi čestitar bude muškarac, pa su obično muškarci obilazili kuće ili sela pjevajući prigodne pjesme, a domaćini bi ih dočekivali ili u kući ili u središtu sela, te bi ih počastili i darivali vinom, kolačima, kobasicama, jajima. Na novogodišnje bi se jutro okupili dječaci te odlazili čestitati susjedima, od kojih su tada dobivali darove (*dobru ruku*), obično orahe, jabuke ili lješnjake (Šišović, 2015). Radi se o običaju koledanja. Koledanje je narodni običaj između Božića i Sveta tri kralja, osobito u tjednu nakon Nove godine, za koji je karakteristično ispreplitanje elemenata starih poganskih rituala s ciljem zaštite od zlih sila i osiguravanja plodnosti i zdravlja. Za vladavine Venecije u Istri su ovi običaji bili specifični za dan sv. Stjepana, osobito noć uoči Sveta tri kralja. Skupina je muškaraca obilazila mjesto posjećujući kuće i pjevajući prigodne koledve, kojima se pozdravljalo ukućane i kućanstvu zazivala sreća i blagostanje. Čestitari su se častili vinom i hranom koje bi potom blagovali na zajedničkoj večeri. Skupina se sastojala od muškaraca u parnom broju (8, 10 ili više), a u povorci se kolejana nosila košara za prikupljanje darova. Uobičajeno su tri muškaraca bila odjevena u odjeću jarkih boja, a simbolizirala su Sveta tri kralja, Gašpara, Melkiora i Baltazara, dok je jedan od njih nosio iznutra osvijetljenu zvijezdu.

U dijelovima Istre gdje se govori talijanski, poznavali su ih pod nazivom *I Tre Re*, a bili su praćeni *mussima* koji su prikupljali vino i hranu (Starec, 1993, u: Batel, 2011). Muškarci su naizmjenično pjevali koledarske pjesme, primjerice: *Kolejani gredo, / dobrem mužu gredo. / Našli mužu vrata, / cinjom ocinjane, / srebrom okovane, / zlatom pozlaćene. / Ustaj gore, gospodar, / ter izlazi malu van, / pa pogledaj na svoj dvor: / na dvoru je zelen bor, / pod njum sjedi mlad junak, / kako da bi vaš sinak. / Zelen zelvišna, / zelen dubijak, / Šulice i bućice, / šulice mu obuzda. / Tićice na lipom polju, / dobrom litu zovu i dobro njen Bog daj / i nam kolejanum / i njim gospodarum, / Dobar večer, Bog daj!* (Nikočević, 2008). Gavazzi ističe da su *koledani, kolijani, kolendari* ili *fiole* (naziv po pripjevu „fiole!“ u kolendama Istre, Hrvatskog primorja pa i Like), koji izvode kolede¹, bez izuzetka muškarci koji, u slučaju da im ukućani ne daju ništa ili vrlo malo, na odlasku, nimalo ljubazno podvikuju i proklinju, primjerice, u Brseču u Istri: *Ako nećete niš dati, Bog s vami, ne znalo se za vami! Kade vam je ovo leto ognjišće, da bi vam k letu smetlišće!* (Gavazzi, 1991).

Običaja za Božić i Novu Godinu prisjetila se Marija Rojnić, rođena Trošt, 1940. u selu Trošti u Općini Barban:

Nekada za Božić žene bi učistile hižu i sve prontale za feštu. Muški su regulali štalu, blago i drva. Za Viliju bojžu (Badnjak) muški bi donili veliki dub ki bi gorija nekoliko dan. Žene bi za to vrime protivale hranu, pasutice s bakalajom i maneštru s fažolom koja bi se pojila tek za večeru. Ujutro bi se pojilo malo smokvenjaka z rakijom i malo kruha, za južinu bi se supalo jilo bi se tek navečer. Nije se pilo ni mliko jer da je ono masno, žene bi pile samo kafe i malo kruha. Od slatkega delale su se fritule. Pokle večere običaj je bia hititi jedan tir iz puške kako bi drugi znali da su večerali. Pokle bi cila fameja pošla na noge na ponoćnicu u crikvu na Prnjane. Na Božić ujutro hodilo se i na Zornice pak na mašu u podne i u tri ure. Mladi bi na taj dan dobili koju naranču, jabuku ili lišnjake i to se zvala „dobra ruka“ Za Božić se protivalo meso od ovce z kapuzom. Prontivalo bi se i šugo z kokošon i fuži. Tih se dana niš drugo nebi delalo. Žene nebi krpale ni prale, bilo je puno mladih čestitara koji bi hodili pohižama i veselili se. Ki je bija star mladi bi ga obišli, pozdravili donili mu hranu i piće. Novo lito se takodjer

¹ Koleda znači: skupno pjevanje muške djece, mladića pa i odraslih ljudi; pjevanje (kolendanje) mladića djevojci pod ponistrom; obred, ophod, pjesma, čestitanje; božićni kruh, božićno darivanje, božićna vatra, božićna slama koja se na Badnju večer prostirala po sobi; Badnji dan, Novu godinu. Kod gradišćanskih Hrvata koledati znači prositi (tražiti darove) (Dragić, 2008).

slavilo. Ljudi su se veselili, plesalo se, kantalo i koledalo. Koledari su hodili po selu od hiže do hiže kantajući i tako bi dobili kakovu kobasicu i vina. Na dan Sveta tri kralja posjećivala se daljnja rodbina.

Božićni ciklus pučkih običaja u Istri uključuje, dakle, Božić, Novu godinu i Sveta tri kralja, a Šišović dodaje da je u to vrijeme prehrana slična, a kroz cijela se dva tjedna potencira zajedništvo, druženje, blagovanje i čestitanje, uz simbolična zazivanja plodnosti i rodnosti u mjesecima koji će uslijediti. Nakon Sveta se tri kralja život vraća u uobičajenu kolotečinu (Šišović, 2015).

Božićni ciklus slijedi pokladni, četrdeset dana prije Uskrsa ili Vazma. Neki autori ističu da je ovaj ciklus vezan uz praznovjerja i rituale prema kojima se predviđalo kakva će biti godina jer su poklade u narodu predstavljale početak novoga života. Za ove je običaje karakteristično maskiranje, a maske su, prema Gavazziju, već desetljećima uobičajene: preodijevanje muškaraca u žene i obratno, figure i maske Cigana, crnaca, građanskih i vojničkih zvanja, životinja i čudovišta, a radilo se o imitacijama gradskih pokladnih maskara u priprostijem seoskom obliku. Autor dalje dodaje da je svrha maskiranja bila zastrašivanje demona, zlih sila i duhova koje treba odbiti i udaljiti njihovo zlo djelovanje od ljudi, stoke i stanova prerusavanjem, izvrtnjem odjeće, sakrivanjem ili premazivanjem lica, nošenjem raznih krabulja ili pravljenjem buke (Gavazzi, 1991). Pokladnim se ciklusom ulazi u proljetno doba godine u kojemu su najznačajniji običaji vezani uz Vazam ili Uskrs.

3. 1. 2. Uskrsni običaji

Uskrs ili Vazam je najveći kršćanski blagdan kojim se u nedjelju nakon prvoga proljetnog punog mjeseca slavi spomen na uskrsnuće Isusa Krista. Uskrsno razdoblje počinje korizmom (četrdesetnicom), tj. četrdesetodnevnom duhovnom pripremom za Uskrs. Tjedan spomena na Kristovu muku i smrt, Veliki tjedan ili *Vela šetimana*, započinje *Uličnicom* ili Cvjetnom nedjeljom, kada počinju pripreme za Uskrs. Za Cvjetnicu je karakteristično kićenje zelenilom, cvijećem i macama koje je imalo simbolsko-poetsku i magičnu ulogu: prenošenje svježih vitalnih snaga na dom i sve koji u njemu žive. Za Istru je specifično da se jedu blagoslovljene mace zbog zdravlja (ili list masline na Uskrs). Iskorištavanje vitalne i zdravosne snage grančica ili šiba masline ili drugih biljaka također je jedan od specifičnih običaja u Velikome tjednu. Na Veliki se četvrtak u crkvi nakon jutarnje mise prenosi Sveto Otajstvo u Božji grob. Nastupa zabrana zvonjenja svih crkvenih zvona – *zatvori se glorijska*, a

obredi u crkvi najavljuju se *škrgetalnicom* (čegrtaljkom). Toga se dana počinju peći kolači, a sprema se *pinca* ili *maslenica* (pogača) od *kiseloga tijesta*. Veliki je petak dan posta, kada se jede samo jedanput, a tradicijski se priprema bakalar i kupus. Na taj se dan ne smije ništa raditi na zemlji, primjerice, kopati jer se vjeruje da je u njoj pokopano Isusovo tijelo i da će zemlja „pustiti krv“. Na Veliku subotu ujutro prestaje zabrana zvonjenja zvona – *glorija se otvori*. Tijekom dana priprema se hrana za Uskrs: kuhaju se jaja (s korom od luka, *čebule*) i pršut, peče pinca, i sl. Vazam je svečani dan u kojem se slavi ne samo Isusovo uskrsnuće, nego i novi život. U crkvu se nosi na blagoslov hrana koja se potom blaguje za blagdanski zajutak. Običaj je bio prvo zagristi u luk, *u ljuto da te zmija ne ugrize*. Nakon blagovanja ukućani ostaju za stolom, dok domaćin ne pokupi mrvice sa stola i odnese ih na *prisad* (mjesto u vrtu gdje se siju povrtnice), jer se vjerovalo da pridonosi rodnosti bilja i tjera gamad. Djeca su se darivala jajima, *jajaricom* ili *sotorićima* (pecivo u obliku pletenice s kuhanim jajem) ili nekim novim odjevnim predmetom koji se oblači taj dan. Igra se „hitat u jaje“, tj. gađanje jaja novčićima. Sedam se dana nakon Vazma obitelj ponovno okuplja na *Mali Vazam*, Mali Uskrs, kada se objeduje blagoslovljena hrana ostavljena od Uskrsa posebno za taj dan čime završava uskrsno slavlje (Gavazzi, 1991; Margetić, 2008). Djeca su željno očekivala Vazan jer se tada, osim što se jela pinca i igralo se s jajima, usput zaradilo i malo *šoldi* (novaca), tako da se tvrdo kuhano jaje položi na metar do dva razdaljine i gađa kovanicama, a onome tko pogodi jaje, a da kovanica ostane u njemu, pripadne jaje. Za Vazan se uobičajeno priprema juha od domaće kokoši, *žgvacet* od kokoši ili janjetine, pečena ili pirjana janjetina, kokoš s prilozima od *fuži* (tjestenine) i kiselog *kapuza* (kupusa) (Batel, 2011). Fran Novljan u svojim zapisima predočava tradiciju obilježavanja Uskrsa u njegovu rodnom Boljunu (Rimanić, 2013):

Na Veli Pietak ne smije se va zemlje delat, ali sako drugo težačko delo je otproščeno. Ta dan je veli pos. Na Velo soboto miese i pekuo pinci ali pogači. To je hlep kruha od šenične muoki tako velik, koliko je velika črepnja, va njega zamijese kimela. Siromašneji speče po jeno pogačo, a bogateji po dvije. Potle kuhaju mrs i jaja, a navijo luka. Kada miese pogačo sakemu otroku od sejenega tiesta umijese kolubico. Storiye hlebić va kiega zaboduo jaje. Ot tiesta storiye dva dugi makaruoni pa ih prik jaja stave va kriš, a kraji pritisno va hlebić. Tako je jaje vijezano, da ne pade. Neki pak na mesto hleba spletuo kito. Zavijo tri dosta dugi makaruoni, tako da od jenega kraja grie se na tanje i tanje, kako kačka. Pletuo ih onako kako

žijenska plete svojo kito. Na deblji kraj stave jaje kako i na hlebić. Kada je to pečeno vidi se kako otrok va faše. Neki so sad počeli pinci i kolibici delat od napravnega kruha, kiega delajo tako da šenično muoko zmijese z jaji i maslon, a prilijo mlijeka koliko rabi. Pogača je od šenici, a pinca od napravnega kruha.

Novljan dodaje da su se za svaki veliki blagdan, pa tako i Uskrs, ljudi posebno spremali, a običaj je bio i da se na taj dan za odlazak na misu nešto obnovi, tj. da se za tu prigodu odjene neki novi komad odjeće ili obuju nove cipele. Budući da je Uskrs blagdan novoga početka i obnove, a dolazi i proljeće, tako se čovjek novom odjećom i obućom simbolično obnavlja. Uskrsna je misa počinjala u zoru, zvala se *uskrsnuće*, a posebno je zanimljiv bio običaj pucanja iz pušaka za vrijeme mise (Rimanić, 2013). Uz Vazam se neizostavno veže i bojenje jaja, odnosno *pisanica*. Dok nije bilo umjetnih boja za jaja, koristile su se boje koje se mogu naći u prirodi, primjerice, ljuska crvenog luka, cikla, razne bobice, špinat i kopriva, ali danas je ta tradicija nažalost sve rjeđa. Posebna je tehnika ukrašavanja pisanica, osim šaranja voskom i ukrašavanja biljkama, bilo i ukrašavanje slamom. Jaja bi se omatala slamkama da se dobiju razni oblici ili bi se slamke razrezale i lijepile na jaja tvoreći raznolike ukrase (Vrbat, 2011).

Običaja za Uskrs prisjetila se i Marija Batel, rođena Draguzet, 1928.:

Običaji za Uskrs (Vazan) započeli bi tjedan dana prije nedjelju zvanom Uličnica. Tada bi se odlazilo na misu i nosilo grančicu masline na blagoslov. Slijedili bi dani pred sam Uskrs, Veliki četvrtak, Veliki petak za koji se do podneva nije smjelo ništa jesti. Pojela bi se tek koja bobica grožđa iz rakije te crna kava. Na taj bi se dan obavezno spremala hrana kao i za sve posne dane, bakalar s posuticama i broskvom koja bi se jela tek navečer. Na Veliki se petak nije se smjelo raditi u kampanji da „ne bi zemlja popuškala“. Odlazilo bi se na večernju misu gdje se u Barbanu blagoslivljalo svjetlo. Ispred crkvenih vrata zapalila bi se vatra na kojoj se pale svijeće s kojima se ulazi u zatamnjenju crkvu. Velika subota bila je dan velikih priprema. Žene bi spremale kuću dok bi muškarci pripremili drva i hranu za stoku za naredna dva dana. Spremale su se pince (kruh s dodatkom groždica i šećera) na koji bi se stavila grančica blagoslovljene masline s Uličnice. Za djecu bi se izrađivale posebne pince u obliku

pletence s jajom u sredini (jajarice). Na sam blagdan Vazma stariji bi nosili hranu na mašu na blagoslov. Kada bi se vratili blagoslovljena hrana bi se jela. Za doručak bi se jelo luk i špaleta (osušena prednja svinjska noga) dok bi za ručak bili fuži s kokošjim šugom, kapuz s janječim mesom i juha. Nakon ručka red je došao na šćetivanje jaja. Onaj tko bi jaje pogodio uzeo bi jaje dok bi novac uzeo onaj tko je jaje donio. Jaja bi se prije toga kuhala u vodi s lišćem luka kako bi dobila crvenkastu boju ili bi ih se ofarbalo ugljenom. Kada bi se pojela njihovim ljuskama bi se polijevala zemlja radi boljeg uroda jer su jaja bila blagoslovljena. Predvečer na Vazam plesalo bi se balun tradicionalni ples i igrale bi se briškula i trešete. Uskrsni ponedjeljak bio je dan za posjete rodbini i prijateljima.

Uz Vazam ili Uskrs u proljetni se ciklus ubrajaju i Jurjevo (23. travnja) i Majevice (1. svibnja). Jurjevo se u narodu vrlo često shvaća kao pravi početak proljeća. Osim toga se blaguje zelenje radi zdravlja, a mladi se ljudi uoči Sv. Jurja penju po stablima, dok mladići za 1. svibnja (Majevicu) nose djevojkama ukrašenu granu ili grm (Gavazzi, 1991; Ivetac, 1998, u: Batel, 2011). U godišnje se običaje ubraja i još nekoliko pravih proljetnih običaja povezanih s pojedinim svetkovinama, točnije, određenim danima u godini. Osim Jurjeva i Majevice, radi se o Spasovu i Tijelovu, a nakon njih slijedi ljetni ciklus i za njega specifični običaji u poveznici s Ivanjskim krijesovima i svetkovinama mjesnih svetaca.

Spasovo ili Uzašašće je kršćanski blagdan koji se slavi četrdesetoga dana nakon Uskrsa, uvijek četvrtkom, a sjećanje je na Kristov uzlazak u nebo. Uzašašćem na nebo Isus Krist je spasio čovječanstvo, zbog čega se blagdan i naziva Spasovo (Dragić, 2009). U većini je istarskih mjesta uobičajeno na taj dan za jelo pripremati kuhani svinjski jezik s *koromačem* (Batel, 2011). Deveti četvrtak nakon Uskrsa slavi se Tijelovo (punim imenom Svetkovina Presvetoga Tijela i Krvi Kristove) te na taj dan u većem dijelu Istre žene u crkvu na misno slavlje donose pregršt poljskoga cvijeća i zelenila koje svećenik blagoslivlja u procesiji ili na večernjoj službi. To cvijeće žene potom smještaju iznad glavnih ulaznih vrata u kuću da čuva ukućane od zla, a po ljeti, kada se sprema nevirijeme, zapale ga u posudi i njime kade ljude, stoku i polje da rastjeraju oblake i zaštite imanje od tuče (Cipar, 2011; Batel, 2011).

Za ljetni su ciklus običaja značajni krijesovi (krijes, kres, oganj), od kojih je najpoznatiji *Ivanjdanski*, uoči 24. lipnja, na *viliju Ivanja*, ali su uobičajeni i krijesovi oko drugih ljetnih svetaca. Za okupljanje oko vatre, oko krijesa i za pepeo vezivale su se različite

magijske prakse. Ivanjski krijes s jedne strane štiti od vještica i zlih demona, a s druge strane potiče zdravlje i plodnost skokom preko vatre i prolaskom kroz pepeo. U nekim se mjestima u Istri, u centru mjesta, na *krožeri*, odnosno križanju seoskih putova, palila manja vatra, ali su se manje vatre palile i po poljima te pred kućama. Krijes ili oganj palio se nakon Zdravomarije, „večernje“, odnosno večernje mise, neposredno prije zalaska sunca, s time da bi se prethodno na tlu napravio ili znak križa blagoslovljenom maslinovom grančicom ili bi se takva grančica stavila u vatru. U vatru su negdje bacali i tamjan ili blagoslovljene svijeće. Bilo je to mjesto okupljanja cijeloga sela gdje se razgovaralo i pjevalo, a najhrabriji mladići preskakali bi oganj jer se vjerovalo da će im tako sveti Ivan sačuvati *intradu* (usjeve) i vinograde od nevremena te da će ih sačuvati od *štriga* (vještica) i uništiti buhe. U nekim su mjestima cijelu noć zvonila crkvena zvona, što je najčešće radio zvonar koji bi za to dobio „plaću“: malo kruha, jaja i vina (Koroman, Nikočević, 2008; Batel, 2011; Ivetac, 1998, u: Batel, 2011).

Nadalje, slavljenje mjesnih, seoskih svetaca jedna je od većih seoskih svetkovina u godini, jer svako mjesto ima crkvu posvećenu nekom seoskom svetcu. Takve su proslave danas u izmijenjenu obliku (uz suvremenu glazbu i produkciju programa) i uz više ili manje istaknut crkveni značaj vrlo posjećivane i žive, kao npr. žminjska *Bartulja*. Nekad se održavala 24. kolovoza, na dan sv. Bartula, a danas je posljednja nedjelja u kolovozu. Cilj joj je bio okupljanje Žminjaca iz udaljenih mjesta. U crkvi se sv. Bratula, na samom ulazu u Žminj, održavala misa, a goste bi na taj dan dočekali uređeni domovi i obavezno kiseli kupus. Sajam na kraju mjesta, zabava i ples u jednoj od desetak *oštarija* dugo je godina bilo osnovno obilježje ove vrlo posjećene pučke *fešte* koja se može pohvaliti stoljetnom tradicijom. Od ostalih su *fešti* značajne *fešta* svetog Petra i Pavla, odnosno u narodu Petrova, koja se slavi u Marčani, na dan 29. lipnja, *fešta* svete Marije od Zdravlja, koja se slavi u Valturi na dan Velike Gospe 15. kolovoza, *fešta* Jerolimova, koja se slavi na dan sv. Jerolima, 30. rujna u Muntiću. Osim što se uređuju domovi, uređuje se i cijelo selo, kupuju se nove stvari, odjeća, obuća, pripremaju se kolači te se obilno blaguje cijeli dan, pjeva dvoglasno i pleše balun uz istarske *roženice* i *mih* do kasno u noć (Koroman, Nikočević, 2008; Istrapedia; Batel, 2011).

Osim godišnjih običaja koji svake kalendarske godine obilježavaju blagdane koji se ponavljaju, postoje i običaji vezani uz značajne događaje u čovjekovu životu: rođenje djeteta i određene trenutke tijekom njegova odrastanja, značajnije događaje u životu seoske mladeži, sklapanje braka, smrt i pogreb. Takvi se običaji nazivaju životnim običajima.

3.2. Životni običaji

Životni se običaji vezuju uz cikluse tijekom čovjekova života: trudnoća, rođenje, krštenje, svadbeni običaji i običaji vezani uz smrt.

Običaji u trudnoći vezani su uglavnom za zaštitu trudnice od zlih sila. Ona u nekim krajevima nije smjela izlaziti noću ili se morala čuvati raskrižja. U tradicionalnoj se istarskoj kulturi trudnica morala poštovati i paziti te bi joj se uvijek i u svemu davala prednost, čime joj se iskazivalo poštovanje i pažnja. Trudnici se obavezno nudila hrana i piće jer se vjerovalo da, ako se nešto od trudnice sakrije, da bi mogla zbog toga patiti, a posebice bi patilo dijete koje nosi te bi se moglo roditi s raznim oštećenjima. Vladalo je i uvjerenje da ako trudnica ima želju dotaknuti neki dio svojega tijela, na tom će dijelu dijete imati znak ili madež, a nije smjela ni vidjeti mrtvaca ni ići na pogreb jer bi u tom slučaju dijete cijeloga života bilo blijedo poput pokojnika. Trudnice su posebno štovale Svetu Anu, zaštitnicu roditelja i njoj su se molile. Prije porodu, trudnica bi za dijete pripremala pelene i povoje koji su se šili od bijeloga lanenog platna ili flanela, a djetetu se oblačila košuljica i kapica. Novorođenčadi su znali povijati cijelo tijelo, čak i ruke. Trudnica je u Istri nekada do zadnjega trenutka radila sve poslove: kopala, prala, čistila i uređivala kuću, nosila vodu, drva, pomagala mužu orati i slične stvari jer su žene tada bile zdrave, jake i otporne. Za vrijednu ženu se govorilo da *drži tri kantuna od kući i još četrtoga pomore mužu* (Glavičić, 2003, u: Batel, 2011; Koroman, Nikočević, 2008). U trenucima trudova, žena bi se oprala i legla u postelju jer se rađalo kod kuće, nakon čega bi pozvali babicu. Žena bi tijekom poroda kleknula na tlo ili postelju i tako rađala. Nakon poroda bi se roditelja odmarala 40 dana, a sav njezin posao preuzela bi svekrva ili netko od ukućana. Običaj je bio da ženi nakon poroda daju dva tvrdo kuhana jaja da što brže ojača te kokošju juhu da bi imala što više mlijeka. Rodilja nije smjela otići u susjednu kuću prije nego što ode u crkvu na misu. Ako bi joj nešto trebalo, došla bi do ulaznih vrata i zvala susjede, ali u kuću nije ulazila jer se smatralo da će je to onečistiti. Četrdeseti dan nakon poroda žena bi otišla u crkvu, pomolila se, ispovjedila, pričestila te se od tada mogla slobodno kretati. Nakon toga bi se i dijete krstilo. U slučajevima kad je dijete bilo slabo ili boležljivo, odneseno je u crkvu na krštenje da ne bi umrlo nekršteno. Krštenju se pridavao veliki značaj. Djetetovi kumovi nisu bili u rodu s djetetom i roditeljima, a odbiti kumstvo bila je uvreda. Pri krštenju bi dijete svečano odjenuli u bijelu ili plavu haljinicu te bi ga kumovi odnijeli u crkvu. Išlo se pješice, obično bi otac pratio kumove, a majka bi ostala kod kuće i pripremala svečani ručak. Prije nego bi izišli iz kuće, majka bi dijete izljubila i tri puta nad njim puhнула te bi rekla kumovima: *Nosite mi turka s kući, a kristijana mi doma donesite*. Dijete bi dobilo krsno

ime po ocu ili majci ili imenu svetca na čiji se dan rodilo, bilo bi upisano u Knjigu krštenih sa svim potrebnim podacima i to na latinskom. Na izlasku iz crkve kumovi bi lagano potegnuli konop od zvona jer se vjerovalo da tada dijete neće patiti od zubobolje. Pri dolasku kući, dijete bi najprije izljubila majka, potom svi ukućani, a kumovi bi ga darivali tako da mu stave novac pod jastuk ili u pivoje. Cijeloga bi života dijete poštovalo svoje krsne kumove govoreći im *šontul*, a kumovi djetetu *fijoco* (Glavičić, 2003, u Batel, 2011).

Običaji su se pri rođenju odnosili i na gatanja vezana uz spol djeteta ili na predodžbe o osobama i pojavama koje mogu nauditi djetetu (*mrak*, *orko*). Radi se o poganskom vjerovanju u Istri, a orko je demon koji putnike navodi da se izgube. U nekim se krajevima nazivao i *Bilfo*. Lako mijenja oblik i često se pojavljuje u liku magarca kojega putnik zajaše, a demon ga odnese daleko s puta. Može biti i sitna životinja (zec, pijetao) koja se putniku zavuče među noge i zbuni ga ili se pretvori u letećega magarca. U vjerovanjima o Mraku (koja se prepleću s onima o Orku) karakterističan je motiv njegova moć da škodi djeci ili dječjim pelenama. Vjerovanje je rašireno po čitavoj Istri. Vrlo je raširena bila i zabrana hvaljenja djeteta. (Koroman, 2008).

Nakon rođenja slijede pučki običaji vezani uz prijelaz u mladenaštvo, a predodžbe o takvim običajima sačuvane su u predajama o krsniku ili štrigunu.

Krsnik (*kresnik*, *kršnjak*, *krisnik*, *krstenjak*, *karsnik*, *krstnik*, *skrisnik*, *grišnjak*) u narodnom je vjerovanju Istre muškarac nadnaravnih moći kojima pomaže ljudima i životinjama i bori se protiv zla i zlih sila. Nadnaravne sposobnosti stječe rođenjem u posteljici bijele boje, točnije, s dijelom takve posteljice koja mu se ušije pod pazuh ili spremi dok ne odraste. Upravo u njoj je njegova moć. U dječjoj dobi ne pokazuje nikakve znakove nadnaravnih sposobnosti, a u dobi od 7, 17 ili 27 godina podvrgava se obredu inicijacije u kojemu stariji krsnici dolaze po njega, izvikuju mu ime, vode ga u šumu i obavljaju određene obrede. Ako se ne odazove takvu pozivu ili izbjegne obred, ostaje bez posebnih moći kao običan čovjek. Njegov je životni neprijatelj *štriga*, a u nekim krajevima vukodlak. Od svojih je neprijatelja mnogo jači, ali ako nema uza se svoju košuljicu, zla ga bića mogu teško raniti ili ubiti. Krsnik može letjeti, zaustaviti kišne oblake, upravljati vremenom, za vrijeme sna može napustiti svoje tijelo i u obliku muhe odletjeti u daleke krajeve radi borbe sa *štrigom* i demonima, može se pretvarati u bijela ili šarena psa, svinju, mačku, vola i konja. U obliku psa najčešće prati čovjeka noću na opasnim putovima i štiti ga od nezgode ili zlih sila. U životinjskom se obliku bori i protiv *štrige* i gotovo uvijek pobjeđuje (idućeg se dana u drugom selu zvonima oglašava da je poginuo neki čovjek, *štriga*). Osim svega navedenoga, krsnik je i liječnik, travar i veterinar, može čovjeka izliječiti od mnogih bolesti, pomoći oko polomljenih

kostiju, iščašenih zglobova ili zmijskih ugriza. Ljudima i životinjama skida vještije uroke, kletve i druge čarolije, kravama vraća mlijeko, volove liječi da opet rade, a druge životinje spašava od iznemoglosti i bolesti. Cijeli život provede unutar svoje zajednice, sela ili kraja. Ima obitelj, djecu i običan posao, a od drugih se ljudi ni po čemu ne razlikuje te spoznaju da je krsnik nikomu ne odaje (Bošković-Stulli, 1959). Krsnik je pozitivno biće iz pučkih vjerovanja koji pomaže narodu u njihovu životu. S druge je strane njegov neprijatelj tzv. *štriga*.

Pojam *štriga* (lat. *incubus* ili grč. *ephialtes*) poznat u tradicijskoj kulturi Istre, od davnina je prisutan u raznim civilizacijama (Batel, 2011). *Štriga* ili *stringa*, *štrigo*, *štrigon*, *štrigun* (prema talijanskom *strega*: vještica, od vulg. lat. *striga*, lat. *strix*: sova krvopija, noćna mora), u pučkome je vjerovanju vještica ili vještac, žena ili muškarac s nekim posebnim, prirođenim ili naučenim opakim moćima kojima nanosi štetu ljudima i životinjama. Radi se o osobi začetoj na Božić, Uskrs ili o kvatrama, a rađa se u crvenoj ili crnoj košuljici s malim repom. Razlika je u odnosu na krsnika odmah vidljiva u tome što se on rađa u bijeloj posteljici, zbog čega do izražaja dolazi njihova suprotnost, dobro u odnosu na zlo. Do dobi od 24 godine nije opasna, nakon čega počinje činiti zlodjela i pakosti, ali potpuno izgubi moći ako je netko otkrije i vikne njezino ime. Danju živi poput drugih ljudi, a obično se u kasnu večer ili oko ponoći pretvara u žabu, mačku, psa, svinju, vola ili leptira. U to doba, posebno za loša vremena, leti na sastanke s drugim *štrigama* koje se okupljaju na posebnim mjestima, raskrižjima, smetlišcima, vrhovima planina ili pod orahovim stablom, među sobom se tuku gorućim bakljama, pričaju kome su naudile i dogovaraju se gdje će pronaći iduću žrtvu, a na dan sv. Ivana (24. lipnja) u ponoć plešu oko paprati i tu noć paprat procvjeta. Najraširenije je vjerovanje da baca čari i uroke na ljude i životinje i tako ih čini bolesnima, neplodnima, kravama oduzme mlijeko, volovima srce i radnu snagu, djeci zdravlje tako da umru, posvadi mladića i djevojku, učini da se osoba utopi, donosi loše vrijeme i stvara tuču. Kada umre osoba za koju se vjerovalo da je bila *štriga*, u usta joj se stavi čavao ili kakav oštar predmet od kovine kako bi se spriječio njezin povratak (Bošković-Stulli, 1975). Svatko tko je odrastao u nekom od istarskih sela, zasigurno je iz prve ruke čuo mnogo priča o „urocima“ ili „vradžbinama“. Koliko samo ljudi za neke osobe vjeruje kako su *štrige* te redovito kod susreta s takvom osobom u džepu „drže rogove“. Mnogi nesvjesno rade to još i danas jer se radi o dijelu subkulture. Kao što postoje „vinske ceste“ ili „ceste maslinova ulja“, možda bi bilo moguće govoriti i o *uštriganim cestama*. Posjetiteljima se može prepričavati kako se između Krmeda i Smoljanci kod *škružere* redovito sastaju *štrige* koje plešu pod punim mjesecom, o nekadašnjim famoznim *štrigama*, *štrigunima* i *krsnicima* iz okolice Nezakcija

(Valtura, Muntić, Lobarika) ili o legendi *perojskoga vampira* (Batel, 2011). Ova su vjerovanja zanimljiva, dio su istarske kulture i vrijedan su potencijal koji se može iskoristiti kao kulturno-turistički proizvod te dodatni poticaj podizanju atraktivnosti Istre kao turističke destinacije.

Osim običaja uz trudnoću, rođenje i krštenje te vjerovanja u krsnike i *štrige*, u Istri su značajni i pučki svadbeni običaji.

Neki svadbeni običaji uključuju prosidbu s ritualiziranim razgovorom, napovijedi *kante* u crkvi, prevoženje škrinje iz mladenkine kuće te postavljanje prepreka koje pripreme momci iz mladenkina sela. Na sam dan vjenčanja mladenka se izvodi iz kuće nakon obrednoga razgovora između mladoženjinih svatova i mladenkinih ukućana te ponegdje i nakon izvođenja „lažne“ nevjeste. Svadbena povorka u Istri poznaje institucije staroga svata, kumova, a često je prati svečana melodija izvođena na *sopelama* (*roženicama*) – matinjada (Koroman, Nikočević, 2008). Matinjada je kraći, svečani, instrumentalni glazbeni ulomak kojim se u prošlosti okupljala svadbena povorka. Dan uoči svadbe sopci bi je prvo odsvirali u zaručnikovoj kući, a potom pred kućama svih uzvanika koje su obilazili vođeni kumom (bližim zaručnikovim rođakom) u znak još jednoga poziva na svadbenu slavlje. Na dan svadbe cijela bi svadbena povorka došla do mladenkine kuće te bi joj odsvirali mantinjadu: takvo se dozivanje mlade nazivalo *speljivanje neviste*, a taj se običaj dugo zadržao na cijelom istarsko-primorskom području (Marić, 2008). Poznat je i običaj *kolenčića*, tj. djeteta koje mlada posjedne na koljeno radi plodnosti. Pripremao se i svadbeni kolač koji se ponekad lomio, a bacala se i jabuka preko kuće (Koroman, Nikočević, 2008). Šišović u poveznici sa svadbenim običajima ističe i neke zanimljivosti. Mladenci su ostajali zajedno sa svatovima cijelo vrijeme „pira“, a u nekim mjestima to je znalo trajati i tri dana. Istarski se mladenci nisu o ponoći sa svadbene večere povlačili u svoju sobu da bi prvom bračnom noći objavili i biološki početak svoje bračne veze jer je sve bilo već obavljeno ranije. Naprotiv, sveti su sakrament vjenčanja primali već „iskusni“ u bračnim dužnostima, a za to postoji nebrojeno mnogo svjedočanstava. Iz pričanja starijih poznato je da je obiteljski i društveni život na istarskom selu bio patrijarhalno strog. Budući da je posla u kući i na imanju bilo puno, simpatija se teško mogla produbiti tijekom toploga doba godine, no zato su zimi obitelji s kćerima za udaju nastojale stvoriti povoljne prilike za produblivanje poznanstava. Stariji ljudi još i danas pamte „lupačije, skubačije, motačije“, kućne poslove vezane uz obradu vune ili konoplje, ljuštenje ili krunjenje kukuruza i slično, na koje su se pozivali mladići iz sela, ne samo da bi pomogli u poslu, nego i da bi se uključili u tržište ljubavne ponude i potražnje.

Plesovi u vrijeme seoskih sajmova, godišnjih fešti posvećenih svecima zaštitnicima sela, bili su druga prilika za javno zblizavanje (Šišović, 2005). Upravo bi prilikom *fešti*, kakva blagdana, sajma ili svetkovine mladić kupio zlatni prsten svojoj djevojci i njime je zaručio. Zaručnica bi nosila prsten na lijevoj ruci, što je bio znak zaruka i njihove iskrene ljubavi, a prsten na desnoj ruci bio je znak da je slobodna i da traži mladića. Pri traženju je bračnoga druga bila bitna starosna dob, zdravlje, kraj iz kojega dolaze, imovinski status i obiteljski odnosi. Mladić i djevojka su najčešće živjeli u istome selu ili kraju, a upoznawali su se na točno određene datume i prilike, uz ili bez pomoći tzv. bračnih posrednika koji su im s negodovanjem ili potvrđivanjem pomagali u potrazi za dobrim i pravim bračnim drugom. I obitelj je imala veliku ulogu u odabiru i savjetovanju. Važno je istaknuti da su se nekada mladići ženili s 18 – 22, a djevojke s 15 – 20 godina. Ako se tada ne bi vjenčali, bili bi proglašeni „starim“ curama i dečkima, što je predstavljalo sramotu za obitelj i selo u kojemu su živjeli. Običaj je bio da mladić i djevojka nakon prošnje „hodaju“ neko vrijeme, kako bi se što bolje upoznali, te ako bi jedno drugome odgovarali, djevojka bi dogovorenoga dana dovela mladića svojoj kući. Tada bi mladić upoznao njezine roditelje, zamolio ih da pristanu na ženidbu, te bi nakon toga dana slobodno dolazio u kuću, posjećivao djevojku te odlazio s njom u društvo i na ples. Nekoliko mjeseci prije svadbe, zaručnik bi doveo svoje roditelje u kuću zaručnice, pripremio bi se ručak i dogovorilo kada će biti svadba, kako je organizirati i s koliko svatova (Batel, 2011). U Brelima je, primjerice, nakon djevojačke prošnje i zaruka na red došao pir i vjenčanje. Na dogovor za pirovanje dolazio je mladoženjin otac. Ako nije bio živ, ulogu je preuzimao stariji brat, stric ili ujak. Utvrđivalo se kako će se pir organizirati, hoće li biti šala, kad će se nositi dota (miraz) i ostale potankosti. Po dotu su obično išli mladoženjini brat i sestra te nekoliko mladih ženskih osoba. Ako bi cura bila iz imućnije obitelji u doti bi imala škrinju i komodu. Tada bi išla dva ili četiri momka koji bi to nosili. Vjenčanja su najčešće bila nedjeljom. Prvotno bi bila napovijed (obavijest svećenika o vjenčanju s oltara), tri nedjelje za redom, a zatim vjenčanje i svadba (Škrabić, 2007). U vrijeme su svadbenih priprema majke mladenca i mladenke pribavljale potrebnu hranu, a i cijelo je selo sudjelovalo i pomagalo u pripremanju svadbenih jela. Prikupljao se sir, vrhnje, maslac, mlijeko, jaja, meso (piletina, puretina, govedina, svinjetina), vino i rakija. Mladići su morali imati približno jednaka odijela, a djevojke slične haljine. Mladenka bi dala sašiti haljinu svjetlijih boja, koju bi i kasnije mogla nositi, darovala bi budućem svekru košulju, a svekrvi haljinu te svakome ukućaninu ponešto. Svadbena je odjeća morala biti svečana. Na dan je svadbe cijela svadbena povorka dolazila do mladenkine kuće, gdje su joj u znak dozivanja i praćenja svirali mantinjadu, postavljali prepreke od drva i grana na ulaz u *kortu*

(dvorište). Na svadbama se uobičajeno blagovao pršut i sir, juha od kokoši, različito pečeno, kuhano i pirjano meso, od priloga tjestenina, fuži i njoki, te kiseli kupus, radić, a od slastica *pandišpanj* (biskvit), kroštule i fritule. Pila se istarska malvazija, teran i merlot. Vjerovalo se da kada prve bračne večeri mladoženja skine hlače i baci ih na postelju preko mladenke da će on imati glavnu riječ u kući, a ako ona svoju haljinu baci preko njega, da će tada njezina riječ bila glavna (Vitez, 1996, u: Batel, 2011). Od običaja Vitez ističe i zaustavljanje mladoženjinih svatova pred vratima mladenkina doma s lokalno različitim pregovaranjima predvodnika pridošlica i ukućana oko uvjeta za ulazak u kuću, ispitivanje mladoženjinih sposobnosti za ženidbu, izvođenje lažne mladenke, simbolični otkup mladenke i / ili njezine cipele, mladenkino bacanje bombona okupljenima pred crkvom, ples za kuharice, presvlačenje mladenke poslije pola noći ili darivanje hrane pri ispraćaju uzvanika (Vitez, 2003).

Međusobnoga susreta, upoznavanja i svadbene svečanosti prisjetili su se Ana Trošt, rođena 1948. u selu Trošti na Barbanštini i Ivan Batel, rođen 1941. u Vadrešu, također na Barbanštini.

Ja kao šćer od oca Bože i matere Foške Trošt san morala puno delati u kampanji i prikurivati za fameju tako da nisam puno hodila po plesi da si najden mladega. Kako san imala već 22 leta mat i otac su me počeli tentivati „da neću valja ustati stara mlada“. Jenu večer je bija ples u Rojnići i ja san pošla na ples s mojim mlađim sestrama aš su moje vršnjake već bile uženjene. Tamo san vidila Ivana ki mi se zapiježa aš je jako lipo plesa balun. Zva me je da plešen s njim balun i tako smo se namurali. Nakon šest miseci mi je doša u hižu kada mi je donija prsten i pitat ako se moji roditelji slažu da se uženimo. Kada smo i službeno postali „mladi i mlada“ mogli smo hoditi skupa po samlji i rodbini bez srama. Dogovorili smo za svate i pozvali svu bližu rodbinu, pretelje i odabrali kumove. Prontivali smo se za svate više od misec dan. Susedi i rodbina su pomogli peći slatko i donili sve ča je rabilo za feštu. Hodili smo u crikvu svaku nedilju kada je velečasni napovida da ćemo se uženiti. Vjenčanicu, odijelo i vjenčano prstenje kupili smo u Trstu.

Ivan dodaje kako je to za njega bio najsretniji dan u životu:

Kada san doša pred hižu na dan pira, stari svat mi je najprije pokaza dvi falše mlade. Kako treća je izašla iz hiže pod ruku s ocom Božom moja Ana. Kada je Ana zašla iz hiže prvo mi je hitila tri crvene jabuke ke san mora hititi priko hiže aš je tako nalagala tradicija. Nakon tega pošli smo se uženiti u crikvu i na Općinu u Barban. Kako muž i žena došli smo na Vadreš da svati vide kadi ćemo živiti. Mlada je daci i starijima davala konfete. Moja mati nas je povukla s belin lancunon priko praga. Fešta je durala tri dana, malo u Vadrešu a drugi dan poli mlade u Trošti.

Fotografija 2. Detalj svadbe na Barbanštini 70-ih godina. Foto: privatni album

Osim svadbenih običaja, u životne se običaje ubrajaju i običaji prigodom smrti. Oni su najvećim svojim dijelom vezani uz predodžbe o duši koja mora mirno napustiti umrloga, a uključuju i razne magijske prakse (zapaljene tinjalice u vodi, iznošenje mrtvaca s nogama prema naprijed, pokrivanje zrcala u kući). Poznat je i običaj naricanja, *narekovanje* (Koroman, Nikočević, 2008). U Istri je običaj da svaki stariji čovjek za svoju smrt spremi posebno odijelo koje čuva i koje će mu odjenuti kada umre ili pak napravi lijes ako zna ili bar spremi drva za pravljenje lijesa. Čim bi osoba teže oboljela, a postojala je opasnost da će umrijeti, ukućani bi pozvali liječnika i svećenika. Svećenik bi umirućega ispovjedio i pričestio svetim maslinovim uljem (posljednje pomazanje), zamolivši Boga da mu oprostí za sve što je

sagriješio mišlju, riječju i djelom, da mu na taj način podari olakšanje. Kada čovjek umre, obavijestila se rodbina, prijatelji, susjedi i svi koje je poznavao, te se dolazi u kuću pokojnika kako bi se podijelila žalost s ukućanima, a žene i nariču i spominju sva dobra djela koja je pokojnik činio za života. Odrede se ljudi koji cijelu noć bdiju nad mrtvacem i čuvaju ga. Posebno se pazi da ne bi ušla neka životinja ili mačka, da mrtvac ne bi postao *štrigun*. Uz mrtvaca obvezatno gori svijeća koja će mu pomoći da ga uvede u rajsku svjetlost, ali je pokojnik ne smije vidjeti dok ne umre. Ona simbolizira svjetlost u budućem životu. Kada bi umrlo dijete, susjeda bi sašila bijelu haljinicu, dijete bi povili u pelene, odjenuli ga i stavili mu bijelu kapicu te ga položili u mali bijeli lijes jer je bijela boja mladosti i nevinosti. Djeca bi se pokapala na posebnom mjestu na groblju, ne s odraslima, čime se htjelo pokazati da odrasli nisu dostojni biti pokopani među djecom jer tijekom života često griješe, a djeca su nevinna i čista. Vjerovalo se da je djetetu teško na drugome svijetu ako majka mnogo plače jer je maleno i ne može nositi sve majčine suze, a crnina se nije nosila jer je ono bilo u raju, među anđelima. Nakon objave smrti pristupa se izradi lijesa, a taj je dan neradni jer se smatra da je grijeh bilo što raditi dok se ne ukopaju kosti mrtvaca. Odredili bi se ljudi i ujutro se poslali na groblje da iskopaju grob. Prije spuštanja lijesa u grob, svećenik moli za pokojnikovu dušu, ali je običaj da se svećenika ne zove kada se osoba sama ubije. Na groblju svaki od sudionika *funerala* (pogreba) ljubi križ i u raku baca grumene zemlje ili cvijeće. Običaj je da noge umrlog budu okrenute prema istoku, a glava prema zapadu jer je katolička vjera došla s istoka. Drveni križ s upisanim imenom i prezimenom te godinom rođenja i smrti stavlja se u zemlju iznad glave umrlog, a kameni se spomenik s pločom postavljao iznad nogu. Udovice, pa i one mlade, doživotno bi nosile crninu i to duge rukave, crne čarape i crnu maramu, dok su muškarci u znak žalosti nosili crnu traku na reveru odijela ili kaputa ili crni gumb i kravatu, a košulja je uvijek bila bijela. Nakon obavljenoga pogreba, u spomen na preminuloga, odlazilo bi se u kuću preminuloga na objed (Batel, 2011).

Tradicija istarskih životnih običaja vrlo je bogata i raznolika, a najvećim se dijelom odnosi na vjerovanja i rituale povezane s pojedinim fazama ljudskoga života. S obzirom da se teško živjelo i trebalo je naporno raditi ne bi li se stekli osnovni egzistencijalni uvjeti, stari su se Istrani vjerovanjima okretali i u vrijeme rada pa je tako nastala bogata baština pučkih običaja vezanih uz rad.

3.3. Običaji uz rad

Običaji su uz rad nastajali oko godišnjih radova, osobito poljodjelskih, a bili su prožeti različitim magijskim praksama za postizanje boljega uroda i njegovu zaštitu. U poljodjelskim je radovima bio važan i lunarni ciklus, vjerovanje u nesretne dane – *fele* (7., 17. i 27. u mjesecu) te mnogobrojna kršćanska vjerovanja primijenjena u magiji. Običaji su se pri sisanju odnosili na magijske radnje vezane uz osiguravanje plodnosti sjemena (sijanje u blato, sipanje kroz kolutić od blagoslovljene *ulike*, negativan utjecaj mlađaka), uz njegovu zaštitu (škropljenje blagoslovljenom vodom) te sam postupak sisanja (glasna molitva, zabrana psovanja ili potpuna šutnja sijača). Za dobar rast usjeva vezivali su se magijski postupci borbe protiv korova, nametnika, nevremena i osiguravanja plodnosti. Postojali su predmeti i stvari koji su se smatrali moćnima, kao npr. pepeo, grančice, svijeće, cvijeće te blagoslovljena voda od Uskrsa i blagdana Sv. Jurja, Tijelovske procesije i Ivanjskoga krijesa. Oni su često služili za osiguravanje plodnosti, ali i obrambenu magiju te obranu od *štriga*. Uz žetvu su, kao kolektivni rad, vezana pravila o prehrani žetelaca i njihovu ponašanju (umivanje), a žito se čuvalo u škrinjama, *kaselama*, uz pomoć blagoslovljene vodice. Običaji su se u stočarstvu odnosili na mnogobrojna praznovjerja pri prodaji, kupnji i osiguravanju plodnosti stoke, na magijske postupke za zaštitu stoke, a posebno za zaštitu od uroka. Među tim su postupcima uvođenje stoke unatrag, gonjenje ili udaranje blagoslovljenom *ulikom*, zazivanje moći sv. Antuna Opata, posipanje pepela Ivanjskog krijesa ili *coka* – panja badnjaka (Koroman, Nikočević, 2008). Iz navedenoga je moguće zaključiti da se običaji uz rad odnose na običaje uz poljodjelstvo i običaje uz stočarstvo.

U seoskom su se gospodarstvu Istre stanovnici bavili u prvome redu poljodjelstvom i stočarstvom, a u određenom se povijesnom periodu njima priključuje i uzgoj vinove loze i maslina koja je do danas ostala najvažniji dio gospodarstva. Običaje je uz poljodjelstvo i stočarstvo detaljno izložio Josip Miličević u radu *Običaji i vjerovanja uz gospodarske radove u srednjoj Istri* pa su u ovom dijelu rada velikim dijelom iskorištene autorove spoznaje (Miličević, 1966).

U jesen se zemlja orala za sisanje pšenice, ječma i drugih sličnih kultura, a u proljeće za kukuruz i ostale usjeve. U svim je selima Istre bilo uobičajeno da se pri odlasku u polje iz kuće uzme blagoslovljena voda i njome poškrope volovi i orač, koji bi se prekrižio, te bičem načinio znak križa ispred volova ili na lemešu. Uz obaveznu molitvu, orač je poželio: *Neka bude blagoslovljeno oranje*. Po dolasku u polje opet se prekrižio i poželio sreću u oranju ili

pak kleknuo i pomolio se prije početka. Ljudi su vjerovali da će različite nevolje vezane uz poljodjelske radove riješiti molitvom, a alat su mazali češnjakom da bi uništili korov (Milićević, 1966).

U Istri su ljudi uzgajali pšenicu, ječam, zob, raž, kukuruz te su prilikom sijanja nastojali da sjeme dospije u vlažnu zemlju. Pazilo se da se ne sije u kasnu jesen, a posebice je značajnu ulogu pri sijanju imao mladi mjesec (*luna*) i *fele* (nesretni dani). Spominje se negativan učinak mlađaka i vjerovalo se da sjeme posijano u vrijeme mlađaka može niknuti, ali da će usjev ostati uvijek zelen i mlad te neće dati ploda. Prije početka sjetve postojale su zabrane, osobito ona da sijač ne smije psovati, niti što posuđivati, osobito sjeme. Prije sijanja se žito čistilo tako što se pralo u vodi od gašenoga vapna i škropilo blagoslovljenom vodom. Uz to se pepeo prikupljen na Badnjak prije sijanja miješao s pšenicom, a sjetvu su pratile molitve, pjesme i magije za zaštitu usjeva od štetočina. Na Vazan (Uskrs), prije izlaska sunca, vodom u kojoj su se kuhala uskrsna jaja seljaci su polijevali korov, vjerujući da će ga time uništiti. Polja su se polijevala blagoslovljenom vodom, vjerujući da će ona štititi usjeve od nevremena te osigurati kišu i dobar urod. Žene su pekly uskrsnju pincu (slatki kruh), misleći da time osiguravaju plodnosti usjeva. Veliki je broj sela u Istri imao svoj način spašavanja usjeva. Ako bi se pojavile gujavice, jedan je od običaja bio da jedna nevinna djevojčica od 10 do 15 godina prije izlaska sunca mora gola prijeći preko vrta, uzeti tri gujavice, pa se vjerovalo da će i sve ostale poći za njom. Na Tijelovo se u nekim selima radi plodnosti u brazdu postavljala grančica jasena ili kakav cvijet koji se nosilo u crkvenoj procesiji. Nadalje, uoči Ivanja, 24. lipnja, seljaci bi za povećanje plodnosti na svakom polju palili krijes da bi se vatrom otjerale *štrige* za koje se vjerovalo da nastoje uništiti grožđe i žito. Krijes se palio grančicom blagoslovljene masline, a u njega se nastrugalo i malo blagoslovljene svijeće te se pošćropio blagoslovljenom vodom. U nekim se selima u krijes stavljalo tri kamena, vjerujući da neće padati tuća, a u vatru bi se bacalo zeleno granje da bude više đima jer se vjerovalo da će, ako vjetar nanese đim na polje, biti dobra ljetina. Posljednji su dani mjeseca srpnja i čitav kolovoz zbog velikih vrućina mogli biti pogubni za plodove zbog grāda (tuće) i suše, a uz različita je praznovjerja bila značajna i uloga molitve, uporaba blagoslovljene vode i maslinovih grančica. Kada bi u to doba godine zagrmilo, vjerovalo se da treba zapaliti blagoslovljenu svijeću te u žeravicu na ognjištu baciti komadiće svijeće i maslinovih grančica ili cvijeća jer će se time spriječiti padanje tuće, a negdje bi se iz istih razloga ispred kuće postavljale dvije ukrižene motike. Kada bi počela padati tuća, u gotovo svim bi se selima u Istri iz kuća izbacivali različiti oštri alati i postavljali bi ih s oštricom prema nebu, a muškarci

bi pucali puškom napunjenom barutom u crni oblak s ciljem ubijanja *štriga* (Milićević, 1966). Schneeweis dodaje da je jedan od običaja bilo i dozivanje kiše za sušnih razdoblja. U Istri je bio običaj da u divlju lozu odjeven *prpac* u pratnji *prporuša*, *preporuša* pohodi kuće, a ukućani ga zalijevaju vodom. Svi su sudionici nosili zelene hrastove grane. *Dodole*² i *prporuše* se darivaju hranom koju sudionici ophoda potom zajedno pojedu. Kišna djevojka mora ponajprije biti djevica, a često se tražilo da bude i posljednje dijete u obitelji ili siročće (Schneeweis, 2005).

Nadalje, za žetvene se dane ustajalo vrlo rano i radilo se cijeli dan. U slučajevima ljetne žege i ako je bila mjesečina, želo se cijelu noć. Nekad se najprije molila krunica, zatim su ukućani ustajali, umivali se te išli na polje bez jela. Domaćica bi ispekla kruh i obično na ognjištu skuhala *maneštru* (jelo od graha i krumpira) u glinenom loncu te ponijela objed, vino i vodu u polje. Posljednji se dan žetve uvijek posebno slavio te se priređivao *likuf* ili *kanata* (proslava dovršenja). Žeteoci bi domaćici najavili dovršetak žetve te bi im ona pripremila bolju večeru na kojoj bi se obavezno jeo pijetao ili puran, pilo bi se vino, a poslije večere bi bila bi veselica i ples. U svim se selima žito spremalo u škrinje, a pri spremanju su ukućani molili upotrebljavajući blagoslovljenu vodu te su čuvali žito od štetočina stavljajući u njega lišće od oraha i lovora protiv mušica i žiška (Milićević, 1966).

Bitno je naglasiti da su od poljoprivrede seljaci živjeli i prehranjivali se, pa su stoga u svim prigodnim blagdanima molili da godina bude bolja. Tako su za Božić udarali po badnjaku koji je gorio na ognjištu i promatrali varnice govoreći: *Koliko iskar, toliko škandela (ječma), koliko iskar, toliko šegal (raži), koliko iskar, toliko trukinja (kukuruz)*. Na Badnjak u kući nije smjelo biti ništa tuđe (oruđe, stoka), niti se svoje smjelo ostavljati izvan kuće. Uoči Nove godine bi se gatanjem nastojalo saznati kakva će biti iduća kalendarska godina pa se u 12 krišaka crvenog luka, koji simboliziraju 12 mjeseci, stavio grumen soli. Ujutro bi se na Novu godinu gledalo u kojoj je kriški sol otopljena i vjerovalo se da će taj mjesec biti kišovit i pogodan za usjeve. Postojalo je i vjerovanje da ako na Sveta tri kralja bude vedro, da će i ljetina biti dobra. U vrijeme poklada plesalo se za dobar urod pojedinih usjeva i to najčešće balun ili polka za rast konoplje, salate i repe (Milićević, 1966).

U Istri je, kako je ranije i navedeno, od davnina zastupljen uzgoj vinove loze i maslina.

² Dodole su, kao i prporuše, bile kišne djevojke koje su ophodile kuće u poveznici s magijskim postupcima kojima je cilj bio potaknuti kišu za sušnih razdoblja u godini.

Stanovnici sela su veliki dio svojega vremena provodili u vinogradima planirajući i pripremajući poslove. Radovi su započinjali zimi, pripremom kolaca koji će služiti kao potporanj vinovoj lozi. U ljetnim mjesecima, točnije u kolovozu, kada grožđe počinje *šariti* (dozrijevati), za punoga je mjeseca trebalo ići posjeći kolce jer se vjerovalo da se drvo ne siječe kada je mladi mjesec. Nakon toga slijedi berba, a na dan su se sv. Blaža brusili kolci i rezale *venke* (pruće od vrbe) za vezivanje loza. Ako je netko imao junicu ili junca koji nikad nije bio u jarmu, a trebalo je ići po loze u *brajdu* (vinograd), najprije bi mu domaćin s tavom strugao po vratu da mu vrat očvrsne, vjerujući da ga tako neće napasti štrige. Kada bi se završilo vezivanje vinove loze, trebalo je napraviti križ od venke jer je to bio znak da je vezivanje brajde završilo, te se vjerovalo da nije dobro ako nema križa i da urod neće biti dobar. Ako bi netko dovršio vezati vinovu lozu, susjedi bi bili ljubomorni, a onomu koji nije taj dan povezo ostali koji jesu došli bi kukati kao kukavica, tako da je svaki gledao da što prije poveže brajde da mu ne bi kukali. Vjerovalo se da kada je netko u proljeće u vinogradu prvi put čuo kukavicu, ako je bio sit, da će biti sit i cijelu godinu, a ako je tada bio gladan, bit će gladan cijelo *Božje lito*. Osim toga, u Istri je značajno i Martinje, pučki običaj *krštenja mošta* u mlado vino na dan sv. Martina, 11. studenoga. Za tu su se zgodu pripremala posebna jela, veselilo se, družilo, plesalo i pjevalo, a organizirale su se i posebne *fešte mladega vina* (Milićević, 1966; Batel, 2011).

Slika 3. Vinograd u Istri

Izvor: <http://korzoportal.com/malvazija-no-1-u-istri/> (25. veljače 2016.)

Maslina ili *ulika* u Istri poznata je više od 2 500 godina. Svjedočanstva o uzgoju i preradi maslinovog ulja u Istri postoje u Puli, na otočju Brijuni, Červaru kod Poreča, Larunu kod Tara i ostalim lokacijama na području zapadne Istre jer su na tim područjima pronađene

arheološke iskopine još iz doba starih Rimljana, a o tomu svjedoči i spomenik Titu Volusiju Hermesu iz I. stoljeća na kojemu je prikazana maslina (Batel, 2011). U mnogim su selima postojale *torkule* (uljare) u kojima se za potrebe seoskog stanovništva proizvodilo maslinovo ulje. Zaštitnikom maslina smatra se sv. Katarina pa su joj se u nekim selima stanovnici prije početka berbe obraćali na sljedeći način: *Daj nam puno ulja i da i drugoga lita dobro rode ulike* (Milićević, 1966). Maslinova je grančica tijekom povijesti bila univerzalni simbol mira. Osoba koja je dolazila u goste i nosila grančicu masline, davala je jasan znak da donosi i želi mir. Golub s maslinovom grančicom u kljunu i danas je vjesnik (simbol) mira (Ostojić, 2008).

Što se tiče običaja uz stočarstvo, najviše ih se vezuje u istarskoga vola, *boškarina*, koji je svojom snagom tijekom povijesti bio vjeran sluga gospodaru. Na taj je način gospodareva obitelj mogla preživjeti, a on imao sigurnost smještaja i prehrane. Boškarin je čovjeku bio ne samo prijatelj, već i pomagač, saveznik, sudrug, osvojivši ga svojom pitomošću, strpljivošću i krotkošću. Gubitak vola je obitelji mogao biti čak veća tragedija od gubitka njihova člana jer bi obitelj u pravilu bez njegove pomoći gladovala (Milićević, 1966; Batel, 2011; Ivanković i dr., 2000).

Fotografija 3. Boškarin – tradicionalno istarsko govedo

Izvor: <http://www.glasistre.hr/multimedija/foto/najljepsi-je-boskarin-marija-katarincica-iz-hriba-356239> (26. veljače 2016.)

Osim vola, stanovnici su sela uzgajali i brinuli se o istarskim ovcima, ali i magarcima. Snaga, skromnost i otpornost magarca učinili su ga dragocjenim i nezamjenjivim u

poljodjelstvu gdje je, osim korištenja u obradi tla, služio i za ostale poslove. Postoje različita vjerovanja kojih su se seljaci pridržavali pri prodaji i nabavi stoke. Vjerovalo se da će biti uspjeha u prodaji ako se tele iz štale izgoni zadnjim dijelom te ako mu se odreže malo dlaka s tjemena, hrpta i repa. Posvuda je u Istri bilo rašireno i vjerovanje da nije dobar znak ako se ujutro, pri polasku na sajam, prva susretne žena jer tada neće biti sreće u prodaji. Kada bi se kupljena životinja uvodila u štalu, na prag se obično stavljao dio poljodjelskoga pribora (plug, sjekira, vile), uz objašnjenje da *blago* mora prekoračiti preko toga i vidjeti kakav ga posao čeka. Postojala su i neka vjerovanja da će stoka biti plodna ako se slama koja je na Badnjak bila prosuta po kući poslije večere nosila u štalu i stavljala u jasle. Vjerovalo se i u plodonosnu moć božićnoga kruha pa se komadić davao kravi ili ovci. Da bi krava nakon oplodnje ostala *breja* (trudna), utjerivali bi je u štalu unatrag. Najraširenije je vjerovanje bilo da sve bolesti dolaze na stoku od uroka ili štetnog djelovanja *štriga*. Da se to spriječi, na Sveta bi tri kralja stoku trljali pepelom od badnjaka kako bi je zaštitili od ušiju i crva. U srednjoj se Istri sveti Anton Pustinjak ili Opat smatrao zaštitnikom stoke te se vjerovalo da bez njegove pomoći nema uspjeha u uzgoju stoke. Iz tog su razloga mnogi u štali držali njegovu sliku. Mnogi su mogli i nenamjerno ureći stoku ako je, primjerice, pohvale kako ima mnogo mlijeka. Nakon toga se obavezno uzvraćalo: *Da bi te vrag ze, ča si mi ze kravi mleko.* i poslije toga krava će opet imati mlijeka. Na Pust (Poklade), ujutro prije izlaska sunca, radi očuvanja kokoši od lisica ili jastreba, vjerovalo se da treba u džepove staviti po jedno jaje, u usta veći komad slanine te trčati oko kuće u udaljenosti do koje se kokoši obično udaljuju. Pri tome da se treba oglašavati kao u lovu na lisice. Na povratku kući isprži se slanina s jajima i pojede. Da bi čin bio uspješan, onaj tko je to činio ne smije razgovarati ni s kim od ponoći do iduće ponoći. Na Uskrs se stoka udarala grančicom blagoslovljene masline. Kada su se uoči Ivanja palili krijesovi radi zaštite usjeva i plodova, vjerovalo se da to ujedno štiti i stoku. Međutim, pazilo se da krave i volovi ne vide krijes jer bi krave prestale davati mlijeka, a volovi bi prestali vući. S pepelom od krijesa otklanjale su se bolesti stoke. Bilježi se i vjerovanje da uoči Ivanja stoka međusobno razgovara (jada se ako je gladna, ako ima previše posla ili pak proriče budućnost svoga gospodara). Svi bi domaćini prije polaska na spavanje obilato nahranili stoku, da im tu noć ne bi prigovarala. Na Badnjak se govedima davalo po malo od svake vrste sijena, a nosio se i komad badnjaka jer to otklanja uroke. Oko Božića i Nove godine klala se svinja i gotovo je svako selo u Istri imalo neki svoj ritual. U Tinjanu su se odrezani papci stavljali u svinjski tor jer se vjerovalo da će i iduće godine biti sreće u uzgoju svinja i da će one dobro napredovati. U mnogim je selima vladao običaj da muškarac, dok soli

slaninu i meso, ne smije razgovarati jer to donosi nesreću domaćinstvu. Obično je zarezivanje svinje nakon klanja bilo u znaku križa (Milićević, 1966; Batel, 2011; Ivanković i dr., 2000).

Osim običaja vezanih uz poljoprivredu i stičarstvo, Vinšćak dodaje da su u Istri sačuvani i brojni tradicijski obrti kao što su drvodjelstvo i rezbarenje, obradba kamena ili kamenoklesarstvo, oblikovanje željeza ili kovačija, oblikovanje gline ili lončarstvo, izrada predmeta od kože i roga, tkanje i vezenje te izrada predmeta od stakla (Vinšćak, 1998), što je sve moguće iskoristiti u bogaćenju turističke atraktivnosti Istre. Raznovrsnost je i bogatstvo pučkih običaja, potencijal Istre kojim se direktno može utjecati na sezonalnost turističke ponude i jačanje turističke aktivnosti tijekom cijele godine. U tu je svrhu moguće govoriti o implementaciji pučkih običaja u kulturno-turističku ponudu Istre.

4. Implementacija pučkih običaja u kulturno-turističku ponudu Istre

U smislu jedne od definicija kulturnoga turizma kao posjeta osoba izvan mjesta njihova stalnoga boravka u cijelosti ili djelomično motiviranih interesima za povijest, umjetnost, baštinu ili stil života lokaliteta, regije ili zemlje kojom kultura obuhvaća materijalnu dimenziju, ali i onu nematerijalnu, odnosno običaje, tradiciju, obrt i vještine (Dadić, 2014), pučki su običaji element turističke ponude iskoristiv s ciljem jačanja atraktivnosti turističke destinacije. Dadić dodaje da je zajedničko svim određenjima kulturnoga turizma to što sva na neki način inkorporiraju materijalne, odnosno nematerijalne oblike kulture određene destinacije koji turistu nude atmosferu, iskustvo ili doživljaj odabrane destinacije (Dadić, 2014). Pučke je običaje zbog toga moguće promatrati u sferi u kojoj kultura preuzima ulogu osnovne ponude i na taj način prodaje lokaciju, stvarajući imidž destinacije ciljajući na lokalni / regionalni / nacionalni identitet. Nadalje, za kulturno-turističko planiranje bitno je da, kako je već prije navedeno, kultura ima snagu stvaranja imidža. Ipak, treba uzeti u obzir da kulturni proizvodi imaju različite vrijednosti u očima turista od onih kakvim ih smatra lokalno stanovništvo. Turist želi određenu posudu, nakit, lutku ili nešto drugo što ilustrira kulturnu povijest, kako bi mu pridao simboličko ili čak duhovno značenje. Napokon, mnogi turisti ne biraju suvenire samo iz estetskih razloga, nego i kao podsjetnike na posjet drugoj kulturi (Jelinčić, 2005).

Jelinčić dodaje da Istra u ovu vrstu turizma nastoji uključiti destinacije u svojoj unutrašnjosti. Jednodnevni turisti često posjećuju destinacije u unutrašnjosti koje su bogate

kulturom i to su obično individualni gosti. U tom je smislu identificirano šest različitih pozitivnih aspekata kulturno-turističkih programa (Jelinčić, 2005):

1. promidžba kulturne baštine;
2. stvaranje svijesti o identitetu;
3. obogaćivanje turističke ponude;
4. mogućnost zaposlenja;
5. stvaranje imidža destinacije;
6. promjene u strukturi gostiju / posjetitelja.

Sve je navedeno ostvarivo stavljanjem naglaska na kulturni turizam i istraživanje mogućnosti uključivanjem ne samo materijalne, nego i nematerijalne baštine u turističku ponudu.

Kao pozitivan primjer autorica navodi programe kao što su *Dani orgulja u Istri*, *Vinske ceste*, *Dani Julesa Vernea*, filmski festivali u Puli, Motovunu i Oprtlju, *Festival plesa i neverbalnog kazališta* u Savičenti, *Glazbeno ljeto* u Grožnjanu, *Istra etno jazz festival*, razni kazališni festivali, umjetničke kolonije (Jelinčić, 2005).

S obzirom da su stanovnici Istre tijekom povijesti, osim poljoprivrednici i stočari, a i ribari, o čemu svjedoči i poslovice: *Ki spi, ribe ne lovi*, u Istri se kao pozitivan primjer implementacije pučkih običaja može uočiti, primjerice, Mala ribarska akademija srdela. Poznat po svojoj bistrini, Fažanski kanal spaja Fažanu i Brijune, a ovdje se na *terrafermi* još u srednjem vijeku spominje tradicija ribarstva. Uz dva fažanska mola, u lučici se nalaze ribarice i barke, pasare i batane. Još uvijek je vidljivo da je ribarstvo dio obiteljskoga života jer i danas Fažanke po povratku svojih ribara čiste i krpaju mreže. Riba se prodaje okolnom stanovništvu, otprema brijunskim hotelima te za preradu u mjesnoj tvornici. Danas gotovo čitava ugostiteljska ponuda u Fažani i Valbandonu nudi srdelu. Valja spomenuti i cestu srdela na rivi, na kojoj se na tradicijski način priprema riba. Mogućnost degustacije, uz objašnjenja o pripremi ribe, dio je turističke ponude i mjesnih tradicija, dok cjelogodišnji programi upućuju na posebne sadržaje. U svibnju je, unutar programa Ribarske akademije srdela, posebno zanimljiva *Fažanska škola soljenja*. Načini obrade ribe, omjer ribe i soli, smještaj u limenke, ulje i začini te sve ostale tajne vrsnih umijeća fažanskih ribara na uvidu su turistima. *More na stolu* u lipnju i *Rapsodija u plavom* u rujnu nude kulinarsku lepezu pripreme srdela, gdje do izraza dolaze maštovitost i umijeće. Degustacija ribe u Fažani na okusu maslinova ulja, uz čašu domaćeg vina, pravo je mjesto za nove susrete i nove spoznaje.

Osim toga se održava i *Fešta od srdela* i *Ča ribari znaju* u kolovozu, a radi se o ribarskim *feštama* na kojima ribari na različite načine predočuju vještine i umijeća. Izlažu stanare mora, stare i nove alate i naprave te posjetiteljima objašnjavaju kako se pojedina riba lovi, kako se koriste alati, kako se pletu mreže i namataju igle. Svijet ribara i ribarskih tradicija u Fažani nalazi svoj odraz i u umjetničkim kreacijama u galeriji na otvorenom: *Park srdela*. Radi se o tematski osmišljenoj skulptorskoj promeni u naslovima staroga govora fažanskih ribara. *Laštra, frega, ardor, šušana, burirole* nazivi su skulptura posvećenih srdeli. Tradicija ribarsko-turističkoga mjesta srcem je i ponudom okrenuta moru, izazovom koji na rivu zove iskusne domaće ribare, djecu i roditelje, turiste i moderne Argonaute. Poziv je to u okruženje i drevnih ribarskih razgovora o sreći i umijeću, o šekama i poštama, milosti i nemilosti vjetra i valova, pričama u kojima odjekuju govor predaka i izazovi novih vremena (TZ Fažana).

Osim ribarske tradicije, jedan je od pučkih običaja i pravljenje pince za svetkovinu Uskrsa ili Vazma. U tom je smislu kao pozitivan primjer implementacije običaja u kulturno-turističku ponudi značajna manifestacija *Istrijske pinci pod čerepnjom na ugnjišće* u društvenom domu u selu Šivati kraj Žminja, koja je okupila veliki broj posjetitelja. Posjetiteljima je omogućena degustacija tradicijskih istarskih jela i kolača.

Slika 4. Plakat za manifestaciju *Istrijske pinci pod čerepnjom na ugnjišće* kao dobar primjer implementacije običaja u organizaciji TZ i Općine Žminj

Susret s vazmenim ručienjen po žminjski otvoren je dvoglasnim pjevanjem na tanko i debelo, karakterističnim za Žminjštinu, nakon čega je slijedila mantinjada na roženicama. O domaćim je užancama rečeno sljedeće (Dagostin, 2014):

Va svake butege se more kupit istarska pinca, to je industrijski proizvod ki nema veze s našon istrijanskon pincon ka, tu ste se mogli uvjerit koliko triebe vremena i truda za nju napravit i još pod čerepnjon, znači sve skupa tri ure i pol.

Već kad delamo pinco da ljudima pokažemo ka hrana se je jela na vazmeno jutro. Od poglavuljini, to bi bija kraj od panceti, jer su ljudi nekad pancetu samo za luše prilike držali. Onda jaja, način na ka se piturevaju (tradicionalno kuhanjem u ljuskama od žbule, ali i u cikli ili koprivama op.a.) pa starinski dugovječni luk, kolači jajarica, štrudel i povetice, nabraja što se sve moglo vidjeti te dodaje da je prvi put uspješno promovirana istrijanska supa s pincom umjesto starim kruhom.

Kako prontat pinco? Va posodo ili dasko stavit moko, va sried napravit jeno školjo i va njo stavit zmrvljeno feco i dodat cuker i jedan dec mlieka. Zmiešat i puštit da se feco malo nadigne. Na druge posode zmiešat jaja, vrhnje, mlieko, vanilin cuker, rastopljen maslac, suho grojze, rakijo, rum i naribani kori od limuna i naranči, pa se sve to skupa zmieša z muokon. Tiesto nesmie bit preveć na trdo umiešano. Tiesto puštit na teple mieste da se diže otprilike jeno uro. Nakon uri vremena tiesto treba premiesit i storit od njega jeno baloto. Va vrhe prerezat na formu križa, namazat žutanjkom od jaja i opet puštit pol uri da se diže. Peć na pećnici na otprilike 180 stupnji. Pečeno premazat s maslacom i posipat s cukerom.

Fotografija 4. *Istrijanske pinci pod čerepnjon na ugnjišće*

Izvor: http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/istrijanske-pinci-pod-cerepnjon-na-ugnjisce-448140 (26. veljače 2016.)

Iz ovih je primjera vidljivo koliko se predstavljanjem pučkih običaja, a samim time i specifičnoga identiteta istarskoga kraja, domaćim i inozemnim turistima može utjecati na turističku atraktivnost i okupljanje velikog broja gostiju. Prezentira se autohtona baština, čime se vrijedna prošlost vraća u sadašnjost, u suvremenost, i sprječava se njezino padanje u zaborav.

Osim navedenih primjera običaja kao kulturno-turističkoga proizvoda, Istra je u novije vrijeme postala i sve traženija destinacija za vjenčanja, tzv. *wedding* destinacija, a u suvremene se svadbene obrede traži uključivanje pučkih običaja i rituala.

4.1. Primjer Istre kao destinacije za vjenčanja

Istra je postala vrlo popularna destinacija za vjenčanja velikom broju parova. Nematerijalna baština u vidu mitova, priča i usmenih predaja, ali i neizostavna ljepota krajolika, učinile su Istru atraktivnom lokacijom za svadbene svečanosti. Iako je turistička ponuda Istre svake godine sve sadržajnije, radi se o dodatnom iskoraku u turističkoj promociji. Vidljiva je ozbiljnost u pristupu projektu Turističke zajednice Istarske županije kojim se promiče Istra kao destinacija za vjenčanja. Sudionici projekta ističu spremnost za

njegov nastavak s namjerom da se ponuda vjenčanja još više objedini kako bi se mogao ponuditi što kvalitetniji turistički proizvod te kako bi Istra postala prepoznatljiva kao destinacija za vjenčanja, ali i kao destinacija za medeni mjesec. Na sajmu vjenčanja u Zagrebu u veljači 2016. predstavile su se tvrtke koje se bave organizacijom vjenčanja, odnosno djelatnostima koje su dio organizacije (Hrvatska gospodarska komora).

Požele li mladenci svadbu u obliku antičke gozbe na kojoj bi se servirali specijaliteti od smokava, maslina i vina, Istra je savršena destinacija za to. Prema legendi je puljski Amfiteatar nastao kao poklon cara Vespazijana Puljanki Antoniji Cenidi. Dok ga je Antonija Cenida čekala da se vrati sa svojih ratnih pohoda, car Vespazijan je, kao dokaz svoje ljubavi, njoj u čast dao je sagraditi Amfiteatar.

Nadalje, poznati je nacionalni park, Brijune, 1893. kupio poduzetnik Paul Kupelwieser te uz pomoć doktora Roberta Kocha iskorijenio malariju. Brijuni su tada pretvoreni u cijenjenu destinaciju za odmor, a raskoš je Austro-Ugarske Monarhije uz prigodan meni idealna kombinacija za savršeno vjenčanje na Brijunima. Osim Brijuna i Pule, ističe se i Savičenta, malo renesansno mjesto u centralnoj Istri. Mjestom dominira Kaštel Grimani–Morosini koji je 1523. obnovio porečki biskup Francesco. U Savičenti djeluje Povijesna udruga „Kaštel“ koja podsjeća na doba vitezova, streljaštva i borbi, što je kulisa idealna za tematsko srednjovjekovno vjenčanje.

Fotografija 5. Detalj veličanja austro-ugarske baštine u Fažani. Foto: Slaven Radolović

Fotografija 6. Povijesna udruga Kaštel, Savičenta. Foto: autor

Fotografija 7. Detalj svadbene svečanosti u Kaštelu Grimani Morosini. Foto: autor

Kao primjer Istre kao destinacije za vjenčanja može se istaknuti i tvrđava Punta Christo u Puli te Outlook i Dimensions festivali. Cilj je projekta kulturna demilitarizacija, a tvrđavi je dana sasvim druga namjena te je iz vojnog postala kulturnim centrom. Pula je grad

velikih turističkih potencijala, a Outlook i Dimensions pokazuju da su spoj glazbe te kulturne i povijesne baštine dobitna kombinacija. Osim toga je i Turistička zajednica općine Žminj pokrenula novu i hvalevrijednu akciju obilježavajući blagdan Valentinova na drugačiji način, predstavljajući i ističući domaće, lokalne i zavičajne tradicije, proizvode i geste vezane uz ljubav. Manifestacija je nazvana *Love made fest*, a u prvom je planu rukotvorstvo. U žminjskoj je kinosali tijekom čitave subote održavan sajam kreativnih rukotvorina i domaćih proizvoda, simboličnih, ali i uporabnih poklona za Valentinovo. Nudili su se suveniri, jastučići, kolači, kozmetički i prehrambeni proizvodi pa i poneki ljubavni napitak, sve u prevladavajućoj crvenoj boji i obliku srca. Posjetiteljima je ponuđeno još mnogo zanimljivosti. Povijest vjenčanja u Žminju prikazana je zanimljivom izložbom fotografija, dokumenata i svatovskih memorabilija, nazvanom *Smo vas prišli zvat na pir*, a mnogi su parovi iz žminjskog kraja za izložbu posudili fotografije sa svojih vjenčanja. Posebna je pozornost posvećena i svatovskim sviračima koji su višedesetljetnim nastupima na svadbama postali nadaleko popularni. Poznati žminjski uzgajivač ptica Josip Kresina pokazao je svoje svjetske šampione, križance češljugara i kanarinaca, čime je i oživljena pučka izreka *Sveti Valentin, pod svakim grmom pir*, koja se prema pučkim običajima odnosi na ptice i proljetno buđenje prirode (Pula plus; Šišović, 2016).

Nematerijalna kulturna baština Istre u vidu pučkih običaja privlačna je domaćim i inozemnim turistima te kao takva predstavlja potencijal za razvoj kulturnoga turizma tijekom cijele godine. Povećani interes za Istru kao *wedding* destinaciju tomu ide u prilog, a na lokalnoj je i regionalnoj zajednici osmisliti program učinkovite implementacije raznovrsne i bogate baštine u kulturno-turističku ponudu. Brojni su običaji zaboravljeni, mnogi od njih su izmijenjeni, ali upravo čuvanje kulturnoga identiteta i njegovo prezentiranje široj javnosti omogućuje prenošenje običaja iz generacije u generaciju, kao i sprječavanje njihova zaborava.

5. Zaključak

Kulturni je turizam, turistička grana usmjerena na kulturni identitet pojedine destinacije, sve zastupljeniji oblik turizma. Turisti takvoga tipa, ovisno o razini kulturne motivacije, destinacije posjećuju ne samo s ciljem uživanja u ljepotama krajolika, suncu i moru, nego i upoznavanja tradicije mjesta i autohtonoga stanovništva, njihove kulture, načina života i običaja koji zajedno čine specifični kulturni identitet.

Pučki se običaji u Istri mogu podijeliti na godišnje i životne običaje te običaje uz rad, a svaka skupina običaja uključuje posebna vjerovanja i rituale. Razvojem ljudske zajednice pod utjecajem suvremenih strujanja brojni su običaji u potpunosti zaboravljeni, no neki su kroz vrijeme, usmenom predajom, preneseni iz generacije u generaciju, s koljena na koljeno. Pučki su običaji postali svakodnevnim obrascem življenja i djelovanja te specifično obilježje istarskoga stanovništva. Upravo su običaji svjedok raznovrsne i bogate istarske prošlosti i ispreplitanja brojnih izvanjskih utjecaja, ali i onih unutar samoga poluotoka.

Seoski se život u Istri odnosi na poljodjelske, stočarske, vinogradarske i maslinarske djelatnosti, kao i brojne zanate koji se još uvijek održavaju zahvaljujući vještim starosjediteljima. S obzirom na narušavanje ruralnih turističkih destinacija suvremenim arhitektonskim zdanjima u skladu s modernim turizmom, u posljednje se vrijeme sve veći naglasak stavlja upravo na očuvanje tradicije, običaja i vjerovanja Istrana jer je porasla svijest o važnosti kulturnoga identiteta istarskih mjesta. Iz pregleda pučkih običaja u Istri moguće je zaključiti da su oni, u cjelokupnom svojem bogatstvu i raznovrsnosti, bili sastavni dio obiteljskih zajednica. Ubrzanim razvojem tehnologije i općenito života, neki su od običaja zaboravljeni jer više nisu potrebni, no nakon njihova proučavanja postaje jasno da su vrijedno obilježje kulturnoga identiteta koje treba sačuvati od zaborava.

Iz raznih je primjera kulturno-turističke ponude Istre vidljivo nastojanje lokalne i regionalne zajednice za implementacijom pučkih običaja u turizam i jačanje potencijala za ostvarivanje kulturnoga turizma. Običaji vezani uz ribolov, poljoprivredu, godišnje svetkovine i značajne događaje tijekom čovjekova života, počinju se koristiti s ciljem jačanja atraktivnosti Istre kao turističke destinacije. Da bi se ti potencijali mogli iskoristiti, potrebno je poticati i zanimanje domaćih stanovnika za tradiciju vlastitoga kraja i njegovanje kulturnih dobara. Pozitivan primjer zamijećenosti kulturne baštine Istre je njezina popularnost kao destinacije za vjenčanja i nastojanje Turističke zajednice Istarske županije u održavanju toga

branda. Implementacijom bi se pučkih običaja u kulturno-turističku ponudu Istre ojačao istarski turizam i njegova bi se aktivnost proširila s ljetnih mjeseci na cijelu godinu, što bi pridonijelo gospodarskom rastu, ali i očuvanju istarske tradicije u budućnosti.

Ovim se radom nastojalo ukazati na važnost njegovanja tradicijske baštine i izvornih obilježja Istre, kao i njihova prezentiranja drugim narodima i kulturama te potaknuti svijest o bogatstvu istarske tradicije i mogućnostima korištenja kulturnih potencijala s ciljem razvoja turističke djelatnosti kojoj se pridaje sve veća važnost u gospodarskom razvoju regije, ali i zemlje u cijelosti. Kulturni se turizam i nastojanja za implementiranjem pučkih običaja u suvremenu turističku ponudu mogu nazvati „vraćanjem prošlosti u sadašnjost“ i očuvanje kulturnoga identiteta koji Istru razlikuje od svih drugih turističkih destinacija. Multikulturalizam je osnova suvremenoga življenja, a u korijenu tolerancije i poštivanje drugih kultura leži i poznavanje, njegovanje i čuvanje vlastite.

Literatura

1. Batel, P.: *Pučki običaji u Istri*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Interdisciplinarni studij kulture i turizma, završni rad, Pula, 2011.
2. Bijažić, M.: *Istarski narodni običaji i stari zanati*, C.A.S.H., Pula, 2009.
3. Bošković-Stulli, M.: *Istarske narodne priče*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1959.
4. Bošković-Stulli, M.: *Hrvatske i slovenske usmene predaje o krsniku*, u: *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Mladost, Zagreb, 1975.
5. Cipar, E.: Tijelovo u narodnim običajima, <http://www.hrvatskiglasberlin.com/?p=24395> (22. veljače 2016.)
6. Dadić, M.: *Istraživanje kulturnog turizma: konteksti, metode, koncepti*, Redak, Split, 2014.
7. Dagostin, A.: Istrijske pinci pod čerepnjon na ugnjišće, http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/istrijske-pinci-pod-cerepnjon-na-ugnjisce-448140 (28. veljače 2016.)
8. Darovec, D.: *Pregled istarske povijesti*, C. A. S. H., Pula, 1997.
9. Darovec, D., Panjek, A., Kavrečić, P. (ur.): *Srce Istre: putevi kulturne baštine = Il cuore dell'Istria: itinerari culturali nel patrimonio istriano*, Založba Annales, Koper, 2007.
10. Demonja, D.: Institucijska mreža kulturnog turizma, *Etnologija i kulturni turizam*, Ljetna škola Filozofskog fakulteta, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Rab, 2005.
11. Dragić, M.: Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini, *Crkva u svijetu*, 44 (3), str. 305.–328., 2009.
12. Dragić, M.: Badnja noć u folkloristici Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina*, 6, str. 229.–264., 2010.
13. Gavazzi, M.: *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Hrvatski sabor kulture, 1991.
14. Hasenay, D., Krtalić, M., Šimunić, Z.: Obrazovanje studenata informatologije o čuvanju i zaštiti kulturne baštine – temeljna znanja i njihov prijenos u praksu, *Život i škola*, 57 (25), str. 61.–75., 2011.
15. Ivanković, A., Orbanić, S., Mioč, B.: *Autohtone pasmine na području Istre*, Izlaganje sa znanstvenog skupa, https://bib.irb.hr/datoteka/57842.Istra_br.doc (20. veljače 2016.)

16. Jelinčić, D. A.: Kultura kao pokretačka snaga redefiniranja imidža destinacije. *Acta turistica*, 17 (1), Ekonomski fakultet, Zagreb, 2005.
17. Jelinčić, D. A.: *Abeceda kulturnog turizma*, Meandar, Zagreb, 2008.
18. Jelinčić, D. A.: Turizam vs. Identitet, Globalizacija i tradicija, *Etnološka istraživanja*, 11, str. 161.–183., 2006.
19. Jelinčić, D. A.: Kulturni i arheološki turizam, 2009., https://bib.irb.hr/datoteka/380948.Kulturni_i_arheoloki_turizam.doc (6. veljače 2016.)
20. Koroman, B.: Orko ili Mrak, <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1965> (18. veljače 2016.)
21. Koroman, B., Nikočević, L.: Narodni običaji u Istri, <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1926> (15. veljače 2016.)
22. Kulturna baština, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6> (2. veljače 2016.)
23. Mala ribarska akademija srdela, <http://www.infofazana.hr/hr/guide/mala-ribarska-akademija-sardela/> (28. veljače 2016.)
24. Marasović, T.: *Kulturna baština*, Veleučilište, Split, 2001.
25. Margetić, M.: Uskrs ili Vazam, <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2865> (17. veljače 2016.)
26. Marić, M.: Matinjada, <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1641> (27. veljače 2016.)
27. Milićević, J.: Običaji i vjerovanja uz gospodarske radove u srednjoj Istri, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 4 (1), 1966.
28. Mikac, J.: Striha; *Istarski narodni običaji, nošnja, stočarstvo i ratarska oruđa*, Sjevernojadranski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Rijeka, 1963.
29. Običaji narodni, Istrapedia, <http://www.istrapedia.hr/hrv/409/obicaji-narodni/istra-a-z/> (15. veljače 2016.)
30. Orlić, O.: Božićni običaji, <http://www.istrapedia.hr/hrv/285/bozicni-obicaji/istra-a-z/> (15. veljače 2016.)
31. Ostojić, B.: S granice (ne)mogućeg – okultne moći biljaka, *Narodni zdravstveni list*, 11/12, str. 30., 2008.
32. Pula plus, Outlook ljubavna priča: Upoznali se na festivalu i vjenčali, <http://www.istarski.hr/node/21988> (28. veljače 2016.)
33. Razović, M.: Obilježja ponude kulturnog turizma dalmatinskih županija, *Acta Turistica Nova*, 3 (1), str. 137–162., 2009.

34. Rimanić, M.: Stari uskrсни običaji: Potle juhi pride janjac, <http://www.glasistre.hr/vijesti/kultura/stari-uskrсни-obicaji-potle-juhi-pride-janjac-395033> (17. veljače 2016.)
35. Schneeweis, E.: *Vjerovanja i običaji Srba i Hrvata*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
36. Šišović, D.: Što se skriva u „grmu“ svetog Valentina?, http://www.istrianaet.org/istria/customs/winter/05_0214svalentine-glasistre.htm (25. veljače 2016.)
37. Šišović, D.: Suvremeni ljubavni simboli, ali i stari običaji, <http://www.glasistre.hr/vijesti/mozaik/suvremeni-ljubavni-simboli-ali-i-stari-obicaji-521169> (28. veljače 2016.)
38. Šišović, D.: Istarski božićni običaj: Bogat stol i prizivanje rodnosti, <http://www.glasistre.hr/vijesti/print/istarski-bozicni-obicaji-bogat-stol-i-prizivanje-rodnosti-517288> (15. veljače 2016.)
39. Škabić, O.: Božićni običaji u Istri, <http://selo.hr/bozicni-obicaji-u-istri/> (15. veljače 2016.)
40. Škrabić, A.: Običaji kod ženidbe, <http://www.brela.com/brolanenses/povijest-zenidba.htm> (24. veljače 2016.)
41. Šošić, T. M.: Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 51 (4), str. 833.–860., 2014.
42. Vinšćak, T.: Iz tradicijske baštine središnje Istre, *Stud. ethno. Croat.* 10/11, str. 75.–88., 1998.
43. Vitez, Z., *Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama*, Etnografski muzej, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 1996.
44. Vitez, Z., *Hrvatski svadbeni običaji*, Golden marketing, Zagreb, 2003.
45. Vrbat, M.: Uskrсни običaji u Hrvatskoj i svijetu, <http://www.zupa-mertojak.info/duhovnost/religija/98-uskrсни-obicaji-u-hrvatskoj-i-svijetu> (17. veljače 2016.)
46. Vrtiprah, V.: Kulturni resursi kao činitelji turističke ponude u 21. stoljeću, *Ekonomska misao i praksa*, 15 (2), str. 279–296., 2006.

Popis slika, shema i fotografija

Slika 1. i 2. Tradicionalne istarske fritule i kroštule.....	11
Slika 3. Vinograd u Istri.....	30
Slika 4. Plakat za manifestaciju <i>Istrijske pinci pod čerepnjom</i> kao dobar primjer implementacije običaja u organizaciji TZ i Općine Žminj.....	35
Shema 1. Sastavnice nematerijane kulturne baštine.....	5
Fotografija 1. Tradicionalni istarski fuži i krafe	10
Fotografija 2. Detalj svadbe na Barbanštini 70-ih godina.....	25
Fotografija 3. Boškarin – tradicionalno istarsko govedo.....	31
Fotografija 4. <i>Istrijske pinci pod čerepnjom na ugnjišće</i>	37
Fotografija 5. Detalj veličanja austro-ugarske baštine u Fažani.....	38
Fotografija 6. Povijesna udruga Kaštel, Savičenta.....	39
Fotografija 7. Detalj svadbene svečanosti u Kaštelu Grimani Morosini.....	39

Summary

Cultural tourism has been expanding as a branch of tourism transforming the cultural identity of a destination into the main tourism potential. Cultural heritage includes material as well as a non-material component in the form of faith, way of life and traditions of domestic population. Within the context of cultural tourism and the enhancement of the Istrian tourism offer the work deals with Istrian folk traditions and their incorporation into the cultural and tourism offer of the region. A number of important events and initiatives in Istria, with a special focus on the growing popularity of Istria as a wedding destination, are used in the work as positive examples of the valorisation of the cultural heritage and the presentation of the Istrian cultural identity to the public.

Key words: implementation, cultural tourism, cultural and tourism offer of Istria, folk traditions, wedding

Sažetak preveo : doc.dr.sc. Mauro Dujmović

Sažetak

Kulturni turizam postaje sve zastupljenija grana turizma, a samim time i kulturni identitet destinacija postaje osnovni turistički potencijal. Kulturna baština obuhvaća materijalnu komponentu, ali i onu nematerijalnu u vidu vjerovanja, načina života i običaja autohtonoga stanovništva. S aspekta kulturnoga turizma i obogaćivanja turističke ponude Istre u radu se analiziraju istarski pučki običaji u smjeru njihove implementacije u kulturno-turističku ponudu Istre. Kao pozitivan je primjer korištenja kulturne baštine i prezentiranja kulturnoga istarskoga identiteta široj javnosti uzeto nekoliko značajnijih manifestacija i inicijativa u Istri s naglaskom na rastućoj popularizaciji Istre kao destinacije za vjenčanja.

Ključne riječi: implementacija, kulturni turizam, kulturno-turistička ponuda Istre, pučki običaji, vjenčanja